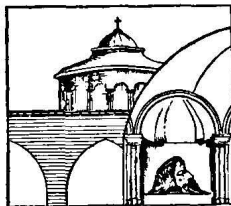

ՎԻՄ
ԿՐՈՆԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳԼԵՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐԻՌԱՎԷՐԻ ՀԱՅ ԳՈՏՐԿԱԳՈՐԹԱՆ

ՆՈՐ
 ԵՐԶԱՆ

1961

ԼԵ.
 ՏԱՐԻ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه، دینیة، ادبیة، ثقافیة، للغة والبیان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
 Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ		ԴԻՏ
— Մեր կրօնական գրականությունը	Շ.	129
ԿՐՈՆԱԿԱՆ		
— Յիսուսի կեանքին յաջողությունը	ԳՐ. Ա. ԵԱՐԱՖԵԱՆ	133
ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ		
— Ապրիլ 24	ՎՏԱՐԱՆԻԻ	137
Ս. Գրիգորի Անգլերէն նորագոյն քարգմանութեան առիթով	ԶԱԻԷՆ ՎՐԻ. ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ	140
ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ		
— «Լիակատար Քերականութիւն Հայոց Լեզուի Համեմատութեամբ 562 Լեզուներին»	ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՎՐԻ. ԶՂԱՆԵԱՆ	144
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ		
— Միջոցը եւ ոգին	Թրգմ. ՇԱՀԷ ՎԱՐԻԱՊԵՏ	148
— Յայտնութեան Աստուածը ըստ Փիլոնի եւ վերջին ժամանակներու գինգ ուրացողները	Թրգմ. Վ. Ա. Գ. Եւ Ա. Ս. Պ.	152
Բացառիկ նուիրատուութիւն մը Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան կողմէ		155
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ		
— Նամակ՝ Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին		156
— Հեռագիր		156
— Եկեղեցականք - Բեմականք		157
— Պատահականք		159
— Ս. Զատիկի ուխտաւորութիւնը		160
— Տարեկան Երգահանգես Ս. Քարգմանչաց Վարժարանի		160

ՍԻՈՆ -ի Տարեկան Բաժնեգիրներ Է,
բոլոր երկիրներու համար, Անգլ. Շրիին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION
Armenian Patriarchate,
P. O. B. 4001
Old City - Jerusalem
Via Amman (Jordan)

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Ե. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1961

◀ Մայիս ▶

Թիւ 5

ԽՄԲԵԳՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.

Հայց. Եկեղեցին չունի իր կրօնական տարածայնիչ (propagande) Մամուլը։ Այս ծանր իրողութիւնն էր որուն անդրադարձանք Փետրուարի և Մարտի թիւերով։ Հպանցիկ ակնարկով մը փորձենք ընդկրել այժմ ինչ որ ունինք, այսինքն ինչ որ կը հրամցուի իբրև կրօնական զրականութիւն հայ ընթերցողին։

Կան նախ պարբերականները, որոնց չորս մեծագոյնները — Էջմիածին, Հասկ, Սիոն և Շողակաթ — պաշտօնաթերթի բարձրութենէն կը խօսին պաշտօնականութիւններու մասին։ Անուրանալի է որ լրութեամբ կը կատարեն ասոնք իրենց վերապահուած առաջնորդողի և տեղեկատուի դերը, ներկայացնելով, վերլուծելով և հակադրելով նուիրապետական չորս Աթոռներու իշխանութեան շրջագիծէն ներս ներկայացող իրադարձութիւնները, կարևոր խնդիրները կամ վտանգները։

Սակայն, ցաւալի է հաստատել որ սահմանափակ է Ս. Աթոռներու պաշտօնաթերթերուն տարածումը, երբ նկատի առնենք հայ ընթերցող հասարակութեան թիւը։ Արդեօք դարուս նոր մտաւորականութեան, նոր ճաշակներուն և հետաքրքրութիւններուն դիմաց՝ մեր պարբերաթերթերը չունին այլևս թարմութիւնը կենսունակութեան, թէ ընթերցող զանգուածն է որ, տարուած այլ մտահոգութիւններէ՝ անտարբերացած է կրօնաթերթի յուզած հարցերուն հանդէպ։ Այլ խօսքով՝ ձևի՝ թէ պարունակութեան հարց. դժուար է վճռել։ Սակայն թող ներուի մեզի ըսել նոյն պաշտօնաթերթերէն միոյն սոյն էջերէն, որ կեանքը յառաջդիմութիւն և փոփոխութիւն է և ոչ թէ կարծրացում հին ձևերու մէջ. առանց զոհելու հիմնականը, հարկ է սակայն որ վերամշակուի ձևը և նոր զարդարանքներով ներկայացուին նո՛ր մտայնութեան՝ այն բոլոր հարցերը, որոնք դարուս այժմեականութեան պահանջներէն կու գան։

Առաջին հերթին՝ կրօնքի հիմերուն սպառնացող անաստուածութեան զաղափարախօսութիւնը։ Մեր սեղանին վրայ ունինք «Նաբեկ»ի վերջին տպագրութիւնը, որ կու գայ Հայպետհրատէն։ Երևոյթը միթիթարական է անշուշտ, երբ անդրադառնանք մօտագոյն անցեալին։ Սակայն երբ բանանք առաջին էջը և

կարգանք Յառաջադրանքի բացատրությունները, այն ատեն կը յատակուի կացու-
թիւնը և մխթարութիւնը կը փոխուի դառնութեան:

«ՆԱՐԵԼԻ»ը, հայ հողին այս ճիշդ, իրական և ուժեղ, եկած դարերու
ամրապնդած Գրիստոնէական հաւատքի ամենահարազատ խորերէն, պերճախօս
թարգման կրօնական բարձրագոյն փորձառութեան, ամենամաքուր միաթխիսիզմի
այս գլուխ—գործոցը, մի ոմն մարքսիստ տեսաբանի մը քննութեան տակ կը
ներկայացուի մեզի իբրև դասակարգային պայքարի ստ կամ նա հանդրուանին՝
ճնշուած և զրկուած դասակարգի մէկ ներկայացուցիչի մը յեղափոխական կոչը:

Կարգացած էինք և զարմացած, վերջին տարիներու ընթացքին, շարքը
տեսաբանական հրատարակութիւններուն, ուր հայրենիքի զիտնական—պատմա-
բաններ կը ջանան մեր պատմութեան հազցնել պատմական—մաթերիալիզմի տա-
րազներ, աղանդաւորական շարժումները յայտարարելով դասակարգային պայ-
քարներէն սնած յեղափոխութիւններ կամ զրկուած գիւղացիութեան ապստամ-
բութիւններ և կամ տակաւին «տէրտէրականութեան» «կեղեքումներուն» և
«ճնշումներուն» չհանդուրժող դասակարգի պոռթկումներ: Ամէն գրական կամ
տեսաբանական, իմաստաւորական կամ նոյնիսկ զուտ աստուածաբանական հե-
ղինակութիւն պատմական շարժումի մը կապելով, դասակարգային պայքարի
արտայայտութեան վերածելն այլ՝ այլ ողբերգութիւն:

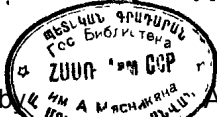
Այսպէս, յանկարծ կը հանդիպինք եզնիկ Կողբացիի մը, որ դադրած է
հաւատալէ հողի անմահութեան, ինք որ անոր տեսաբանն է, ըլլալու համար
իր ազատութեան համար պայքարող զանգուածի մը տեսաբանը, կամ՝ Վարդա-
նանց պապերագմի պատմիչ՝ Եղիշէին, որ «յառաջդիմական» զաղափարախօսի
պատմուճան զգեցած է, և տակաւին պատմահայր Խորենացիին, որ պատմական—
մաթերիալիզմի տեսաբանութեան նախահայրութեան մեծերէն է հռչակուած:

Եթե՞դելիութեան տակ, խոր ողբերգութիւն մըն է որ կը յուզէ մեզ զրա-
կանութեան մը դիմաց, որ, խելաթիւրելէ ետք մեր ազգային արժէքներու իրա-
կան մեծութիւնը, այժմ ձեռք նետած է նաև կրօնական գրականութեան և
մեր Սուրբերուն լուսաւոր դէմքերը կ'ուզէ տօգունեցնել, կեղծ գնահատումնե-
րով և նիւթապաշտական արժեւորումներով:

Նիւթապաշտ անաստուածութեան արշաւը երբ կը փորձէ քանդել «ՆԱՐԵԼԻ»ի
նման հաւատքի ամրոց մը, չենք գիտեր թէ ինչ կը մնայ պաշտպանելիք այլևս:

Եստ աւելի պիտի նախընտրէինք որ նման տեսաբաններ զբաղէին իրենց
դասականներով և հանգիստ թողէին մեր դարաւոր գրականութեան արժէքները
իրենց պատուանդանին վրայ, որպէսզի շարունակեն անոնք հմայել հայ հողին
դէպի բարձունքները ազգային գիտակցութեամբ շաղախուած Հայց. եկեղեցիի
լոյս հաւատքին:

Կը բաւականանանք նշելով վտանգը, առ այժմ, հպսոցիկ այս ակնարկի
ընթացքին, եզրակացնելու համար թէ այն աստիճան տկարացած է կրօնական
գրականութիւնը և այնքան անպատասպար լքուած դաշտը, որ հակա—կրօն գրա-
կանութիւնը խուժած ներթափանցած է անցեալի կրօնական ժառանգութեան
ամենահարազատ կալուածէն ներս, ոչնչացնելու աստիճան ինչ որ կու գայ մեր
անցեալէն իբրև եկեղեցական զաղափարաբանութիւն:

Որովհետև, անհրաժեշտ է չծածկել դառնագոյն իրականութիւնը, որ բացի մի քանի ընդհանուր ակնարկներէ, ցիրուցան տարածուած մանր ուսումնասիրութիւններէ և մի քանի վերհրատարակութիւններէ, չունինք այժմ ծաղկած և կենսունակ կրօնագիտական գրականութիւն մը, որ շարունակութիւնը ըլլար Օրմանեանի աստուածաբանական դասախօսութիւններուն, Ս. Դրակյան մեկնաբանութիւններուն, տոմարադիտական և պատմագիտական մեծ հետազոտութիւններուն, ոչ ալ Խուրեանի հազուադիւտ բայց ընտրեալ պրպտումներուն. չունինք «Լոյս»ի նման շարաթաթերթի մը լրջութեամբ և ծանրութեամբ ներկայացող պարբերական մը, որ, եթէ նոյնիսկ չհակազդէր հակա-կրօնական գաղափարախօսութեան տարածումին, առնուազն կատարէր հայ գանգուածը լուսաբանելու և ի հաւատս կրթելու հիմնական առաքելութիւնը:

Երբ հայ դպրոցականը, լեզուական և գիտական ընդարձակ դպրոցական ծրագրի մը մէջ կորսուած՝ կրօնագիտութեան քանի մը պահերուն ընթացքին ամբարած իր նօսը գիտելիքները շրջանաւարտի սեղանին վրայ մոռցած դուրս կու գայ հայ դպրոցէն, ինչ կը պահէ այլևս իբրև կապ Հայց. Եկեղեցիին հետ, եթէ ոչ երբեմն ոչինչ կամ մեղկ սովորութիւն մը Եկեղեցի երթալու և հո՛ն՝ զուտ զգացական վայելքով մը զոհացնելու խունկի և աղօթքի իր ծարաւը:

Ի զուր պիտի փնտէնինք այսօր դաստիարակուած երիտասարդութեան մօտ՝ դադափարական պատրաստութեամբ սնած միտքերու և հոգիներու ծարաւը գիտնալու աւելին՝ Աւետարանի, Հայց. Եկեղեցւոյ դաւանութեան, աստուածաբանութեան մեծ ճշմարտութիւններու, քրիստոսաբանութեան, քրիստոնէական բարոյականի և Աստուծոյ մասին:

Ո՛ր է այն մտաւորականութիւնը, որուն հետաքրքրութեան կեդրոնը ըլլար իր Եկեղեցին, ինչպէս էին տակաւին մի քանի տասնեակ տարիներ առաջ՝ Պոլսոյ մտաւորականները, ինչպէս Ռեթէս Պէրպլեբեան, Օտեան և նմանքը:

Եւ անգամ մը ևս կը բացուի մեր վերքը — Ապրիլ 24-ով մեզմէ խլուած և տակաւին տեղը բաց թողած սերունդը հայ Եկեղեցականներու, որոնք կրցան տալ իրենց հաւատքին մարտիրոսութեան վկայութիւնը միայն:

Մեր ազգի մտաւոր զարգացման և զադափարական ընդհանուր ուղղութեան տեսակէտէն, անտարակոյս որ հիմնական է դերը դաստիարակութեան՝ որ կը մատակարարուի այսօրուան դպրոցականին և վաղուան մտաւորականին: Արդ, Ապրիլեան եղբունով քանդուած մեր մեծ դպրոցները չվերականգնեցան այլևս և ինչ որ վերաշինուեցաւ Պոլսէն կամ Թիֆլիսէն դուրս՝ չպահեց նոյն նկարագիրը և չշարունակեց նոյն աւանդութիւնները: Պոլսոյ և այլ կրթական մեծ կեդրոններու կարևոր դպրոցներու կապը Եկեղեցիին և կրօնական մթնոլորտին հետ պայմանաւորուած էր մտաւորական մեծ եկեղեցականներու կենդանի խօսքին և ներկայութեան տպաւորութեամբ: Կոտորածը խլեց եկեղեցականներու այդ հոյլը և կարծէք անոնց անհետացումով թուլցած կապը Հայց. Եկեղեցիէն դէպի Հայ Դպրոցը:

Տեղին է բացի այսուղի որ այդ սերունդի վերջին ներկայացուցիչները, տարուած իրենց կիրքէն, փոխանակ նուիրուելու իրենց յանձնուած գրական մեծ աշխատանքներուն, իրենց ժամանակը կը վատնեն թղթակցութիւններով,

որոնց միակ հետեանքն է քիչ մը ևս լեզի լեցնել արդէն իսկ անհամացած կա-
ցութեան մը վրայ:

Կ'ականարկենք Ս. Կրքի թարգմանութեան մեծ գործին:

1956ին, Գահիրէի մէջ գումարուած Եպիսկոպոսական Դասը որդեգրեց
ծրագիր մը և տուաւ անոր պաշտօնական որոշումի մը հանգամանքը, այն է
վերաքննութեան ենթարկել Ս. Կրքի Հին և Նոր Կտակարաններու ցարդ կա-
տարուած աշխարհարար թարգմանութիւնները և, հիմնուելով ոսկեդարեան թարգ-
մանութեան զրարար բնագրին վրայ, միւս կողմէն ալ օգտուելով ցարդ կատար-
ուած ուսումնասիրութիւններէն յունարէն և եբրայեցերէն բնագիրներուն վրայ,
պատրաստել արդի հայերէնի լաւագոյն արտայայտութեամբ՝ խնամուած թարգ-
մանութիւն մը Ս. Կրքի:

Անտարակոյս որ նման ձեռնարկ մը պիտի ըլլար պատուաբեր գործ և
կարեւոր դէպք մը դարուս կրօնական գրականութեան պատմութեան մէջ:

Գործին ղեկը յանձնուած էր Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքին՝ Յանձ-
նախումբ մըն ալ նշանակուած էր օգնելու համար ժերունագարդ Հօր:

Անցած են հինգ տարիներ յիշեալ որոշումէն ասդին և, որքան ղիտենք,
Սրբազան Պատրիարքը շատ աւելի զբաղած է երուսաղէմի Ս. Աթոռը խառնակե-
լու գործերով քան Աստուծոյ խօսքին մաքուր թարգմանութեամբ. և սակայն,
հակառակ իր այս հետաքրքրութեան, թող թոյլ տրուի երկու փակագիծի մէջ
արձանագրել այստեղ մեր զարմանքը որ ան տակաւին կ'անդիտանայ երուսաղէմի
Առաքելական Աթոռին վրայ բազմող Գահակալին անունը, ի ժամ Ս. Պատարագի,
որ անշուշտ իր բարձր հաւանութեամբը չէ որ պիտի գտնէ իր վաւերականու-
թիւնը:

Այս մասին անդրադառնալը թողլով ուրիշ առիթի, կ'ըսենք միայն թէ
մենք կ'ականկալենք որ եկեղեցականութեան տաւազ սերունդը ալլապէս և դրս-
կան աշխատանքով արդարացնէ կրտսեր սերունդին յոյսերը: Կը սպասենք և կը
յուսանք որ անոնք զիտնան արժէքը իրենց կեանքի մի քանի վերջին տարինե-
րուն, անոնցմով ծառայելու համար մեր եկեղեցւոյ զրական անդաստանին,
պահպանելով ժառանգութիւնը և պտղաբերելով զայն:

Բա՛ւ է որքան ատելութիւն և երկպառակութիւն ցուցադրուեցան: Ատե՛ն
է որ ուշադրութիւնները զրաւուին շատ աւելի հիմնական և յաւիտեական ար-
ժէքներով — ճշմարտութեան տարածումի սրբազան առաքելութեամբ: Այդ
կողմէն միայն կրնայ գալ լոյսը:

(Շարունակելի՞ 3)

Գ.

ԿՐԹՆԵԿՆԵՆ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

(Համաբարձման օտնին առիթով)

«Զգործսն կասարեցի՝ գորս ետուր
ցիս զի արարից» (ՅՈՒԷ, ԺԵ. 4):

Ամէն մարդ աշխարհ կու գայ որոշ գործ մը կատարելու: Ոմանք կը ձախողին, ուրիշներ մասամբ կը յաջողին, իսկ ոմանք ալ լիովին կ'իրականացնեն այն պաշտօնը՝ զոր Աստուած իրագործելու համար կու տայ խօնեց: Երբ Յիսուս աշխարհ եկաւ, Ան ալ ունէր որոշ կոչում մը՝ զոր իրականացուց լիովին: Ի՞նչ եր Յիսուսի կոչումը: Ուրիշ բան չէր բայց եթէ փրկութեան ճամբան պատրաստել մեղաւոր մարդկութեան համար: Մարդկութիւնը ինկած էր Ադամով, բայց Յիսուս, իբրեւ երկրորդ Ադամ, անոր ձեռքէն բռնելով վեր բարձրացուց և նոյն իսկ Աստուծոյ շնորհաց դահլիճ մօտեցուց, որով հաշտութեան դիր կատարեց Աստուծոյ և մարդոց միջև:

Ահա այս իսկ պատճառաւ, Յիսուս, իր երկրաւոր կեանքի վերջաւորութեան բրած քահանայապետական ազօթքին մէջ, իրաւամբ կրցաւ ըսել. «Ո՛վ Հայր, այն գործը զոր ինծի օտնի բնեղութիւնը՝ քրի, լմնեցիր»: Յիսուս ճաշին վրայ իր աչքերը աշխարհի լոյսին չփակած, եօթը խօսքեր միայն արտասանեց, որոնցմէ վերջինն էր «Ամէն բան կատարուեցաւ»: Այս խօսքով Յիսուս կրկին ըսել կ'ուզէր — Ո՛վ Հայր, ինծի պաշտօն մը տուած էիր աշխարհի մէջ կատարելու. դայիդ կատարեցի, լմնեցի, և ահա Քեզի կու գամ:

Հրեաներ Յիսուսը խաչի անարգ մահուան դատապարտելով խորհեցան թէ Անոր վրայ մեծ յաջողութեամբ մը տարին, բայց չարաշարս սխալեցան. վասնզի Անիկա երեք օրեր վերջ յարութիւն առաւ և քառասուն օրեր ետք իր աշակերտները Երուսաղէմի մօտ Զիթհենաց լեռը տանելով, անոնց առջև երկինք համարարձաւ և նստաւ իր

Հօրը աջ կողմը, յաղթապանծ և փառօք բազմօք:

Ի՞նչ էր Յիսուսի յաջողութեան գաղտնիքը: Ասիկա նկատի առնելէ առաջ կ'արժէ յիշել թէ կեանքի մը յաջողութիւնը անոր տարիներու օտնութեամբ չի չափուիր: Մէկը քսան տարի միայն կ'ապրի ու կը յաջողի, իսկ ուրիշ մը իննսուն տարիներու երկար փորձառութիւնը վայելելով հանդերձ դարձեալ անկարող կ'ըլլայ յաջողութեամբ պատկել իր ընթացքը: Յովհաննէս Մկրտիչ և Ստեփանոս Նախավկայ թէն կարճ ապրեցան, բայց իրենց կեանքը արդիւնաւոր եղաւ, մինչդեռ Մաթուսաղա 969 տարիներ ապրեցաւ, առանց յիշատակութեան արժանի բան մը ձգելու իր ետին: Նմանազէս Յիսուս քիչ ապրեցաւ մեր երկրագունդին վրայ, հազիւ 33 տարիներ, սակայն յաջողեցաւ դարձեալ և արժեցուց իր կեանքը, օգտակար դարձնելով զայն համար մարդկութեան իբրեւ փրկիչ աշխարհի:

Նոյնպէս կ'արժէ դիտնալ թէ կեանքի մը յաջողութիւնը չ'որոշուիր անոր լառաց բերած բազմաթիւ արկածներով: Պատմութեան մէջ հանդիպած ենք երկրակաշնեւոր, որոնք իրենց մեծագոյն յաղթանակներով դողացուցած և քջանշացուցած են պահ մը իրենց ժամանակի մարդերը, բայց մեկնած են այս աշխարհէն առանց սրտի գոհունակութիւն վայելելու կամ մարդոց սրտերը իրենց գրաւելու, պատճառ դարձած ըլլալուն համար շատ մը անմեղներու արեան հեղման: Յիսուս հեռու պահեց ինքզինքը աչք չլացնող ու չունդալից բոլոր գործունէութիւններէն, որոնց հմայքը ատժամայ հանգամանք ունի միայն:

Յիսուս ուսուցիչ մըն էր, բայց իր ժամանակի մեծ ուսուցիչներուն նման գիրքեր չգրեց. երկողք մը իսկ չթողուց իր ետին: Յունաստանի փիլիսոփայներուն պէս իմաստասիրական դասախօսութիւններ ալ չտուաւ: Ո՛չ հարստութիւն ունէր, ո՛չ սուր, ո՛չ ալ զօրաւոր զաշնակիցներ. բայց և այնպէս, յաջողութիւնը իրեն հետ էր: Այո՛, Յիսուս յաջողեցաւ և արարաւոր մարդոց սրտերը իրեն գրաւեց և այսօր ալ տակաւին կը գրաւէ մեծ թափով մը: Ան շատ պարզ կեանք մը ապրեցաւ, խրթին վարդապետութիւններով բնաւ չզբաղեցաւ,

այլ մարդոց սորվեցուց միայն Աստուծոյ թաղաւորութեան, Աստուծոյ հայրութեան, սիրոյ, սրբութեան և արգարութեան վերաբերեալ մի քանի պարզ սկզբունքներ, բայց ապրեցաւ խիստ յաջողակից կեանք մը:

Յիսուս խաչոր հատորներով կրօնական գիրքեր չգրեց, բայց կրօնից պատմութեան մէջ նոր էջ մը բացաւ: Աշխարհականներու նման քաղաքներ չգրաւեց, սակայն աշխարհի քաղաքակրթութիւնը յեղաշրջեց հիմնովին: Ընկերական մեծ բարեկարգիչներու պէս չունեցաւ զգործեր չկատարեց, բայց և այնպէս մարդկային ընկերութեան պատմութեան մէջ նոր գարաշրջանի մը սկիզբը դրաւ: Այժմ աշխարհի վրայ 800 միլիոնէ աւելի մարդեր իր անունով Քրիստոնեայ կը կոչուին: Իսկապէս ի՞նչ հրաշալի յաջողութիւն է այս: Չկայ կրօնի ուրիշ հիմնադիր մը որ այսքան մեծ յաջողութիւն գտած ըլլայ: Յիսուսի այս եղական յաջողութիւնը ունէր սակայն իր պատճառները՝ որոնցմէ կ'արժէ յիշել մի քանին:

Ա. — Յիսուս յաջողեցաւ իր առաքելութեան մէջ, քանզի իր բոլոր ուսուցողութիւնը կեցողութեամբ եւ ուղղակի իր կոչումին վրայ: — Յիսուս ծառայելու համար եկած էր աշխարհ, սակայն ծառայութեան և օգտակարութեան ապագիշխեց շատ էին իր առջեւ. այդ շատերէն միայն մէկը ընտրեց և զայն հետապնդեց՝ ամբողջ սրտով ու նուիրեալով:

Իր ժամանակի Փարիսեցիներու համայնքը բարեկարգութեան պէտք ունէր, Սաղուկեցիներու կազմակերպութիւնը առաջնորդի մը կարօտը կը քաշէր, Հերովդէսները, որոնք հրէից մէջ քաղաքական կուսակցութիւն մըն էին, իրենց կեանքին շիտակ ուղղութիւն տուող մէկու մը պէտքը կը զգային. հոսիներ, միւս կողմէն, ճգնաւորական խմբակ մը ըլլալով, զուրկ չէին թէն հողէն արժէքներէ, բայց մարդոց ներկայութենէն հեռու կ'ապրէին: Ասոնք ևս պէտք ունէին մէկու մը՝ որ իրենց ցոյց տար կեանքը քնականոն ու շիտակ ապրելու կերպերը: Յիսուսի համար լաւ պատահութիւն էր այս խումբերէն մէկուն մէջ մտնել և գործել ու զանազան բարեկարգել: Բայց այդ բոլորը իր կողմէն դուրս ըլլալուն՝ այդպիսի քայլեր չառաւ:

Յիսուս զբաղեցաւ միմիային այն բանով՝ որուն համար աշխարհ եկած էր. այն էր՝ համայն մարդկութեան փրկելը ըլլալ, Աստուծոյ անուհման սէրը աշխարհի ծանօթացնել և մեղքի մէջ տապալակող մարդոց փրկութեան բարի լուրը աւետել: Այս բաները ընելով միաժամանակ օգնած կ'ըլլար արդէն թէ՛ այդ խմբակներուն և թէ՛ բոլորին մարդկութեան:

Արդարեւ Յիսուս չիտակ գտաւ իր կուռքը և ամբողջ կեանքը նուիրեց միայն զայն իրականացնելու համար. անկէ դուրս ուրիշ բաներով չզբաղեցաւ: Գործաւոր մը եթէ իր առօրեայ աշխատանքի տարած ծանօթէն ամէն մէկուն տարբեր այգիի մը մէջ գործէ, չի կրնար օգտակար ըլլալ ո՛չ մէկուն. բայց երբ իր բոլոր ուշադրութիւնը կեդրոնացնէ այգիներէն մէկուն վրայ միայն, կ'արդիւնաւորուի իր աշխատանքը:

Ամբողջակոյցի մեծ հեղինակ Բարբերոսը կ'ըսէ. «Նպասակակէս մը ունենալ՝ իմաստ կու տայ կեանքին: Նպասակը կը կառավարէ եւ կը սեղծէ նաեւ ոյժը»: Ուրիշ հեղինակ մը՝ Շոյաւտ կը յայտարարէ. «Մանկութեան երջանը կրնայ առանց նպասակի բոլորուի, բայց չափահասութիւնը՝ ոչ երբեք»: Իսկ Ջոն Միլտոն, անգլիացի մեծ բանաստեղծը, կ'ըսէ. «Ունեմք միայն կրնանք ծառայել, ուրեմք կարող են օգուտ եւ սպասել»: Յիսուս կրցաւ ծառայել, անոր համար որ յստակ ու մեկին նպատակ մը ունէր իր առջեւ, և անոր հասնելու համար տուեց բոլոր զրգուարութեանց:

Կեանքի պայքարին մէջ ամէն օր կը հանդիպինք շատ մը վրիպած մարդերու, որոնք «գործել ոչ կարեն և մօրանալ առաջնեմ», քանզի իրենց ոյժերը կը վատնեն իրենց կողմէն գտաւ ուրիշ ամէն բանի: Որեւէ նպատակ չկայ իրենց առջեւ և հետեւաբար զուրկ են տոկայութեան և սպասելու կարողութիւններէն: Կը պոռնան, կը քննադատեն, լաւ ևս է ըսել՝ կը խժժեն, ամէն բանի կը խառնուին, ամէն ինչ դիտողութեան նիւթ կ'ընեն, իրենց սխալին համար ուրիշները կը պախարակեն, և վերջապէս ամէն տեղ ու ամէն ատեն կը խօսին չարութեան, առանց սակայն բարձր խեղճի մը փարեկով դրականացնել զայն իրականացնել ջանալու: Այս դասակարգի մարդիկ շատ

բաներ ունին սորվելիք Պաղեստինի մեծ Վարդապետէն:

Բ. — Իբրեւ Մեսիսի՝ Յիսուս ինչ որ կրճար ընել, քաւ Իր լաւագոյնը: — Այս էր ահա Անոր յաջողութեան ուրիշ մէկ գաղտնիքը: Երբ կայէն և Աբէլ նուէրներ մատուցին Աստուծոյ, Աբէլ փատարանուեցաւ իր ունեցածին լաւագոյնը զոհած ըլլալուն համար: Աւետարանի այլին երբ տաճարի գանձանակին մէջ իր լուաման ձգեց, գնահատութեան արժանացաւ որովհետեւ իր բոլոր ունեցածը տուաւ: Յիսուս ալ ոչ միայն իր լաւագոյնը ըրաւ, այլ և ըրաւ զայն շիտակ միջոցներով, ազնիւ շարժառիթներով և անշահախնդիր ոգիով:

Երբ Նա մարդոց մօտեցաւ անոնց համակրանք ցոյց տալու և բարձր խեղանքներ կատարեցնելու, Անոր հոգին ամէն վայրկեան պատրաստ էր զոհուելու և անոնց փրկութեան գործը ամէն կերպով ապահովելու համար: Անոր հոգին մէջ չերեցաւ ո՛չ նախանձ, ո՛չ այլաշլուռ, ո՛չ յոռտեւսութիւն, ո՛չ գանգատ, ո՛չ իրարանցում և ո՛չ ալ որեւէ ձանձրոյթ իր կոչումին հանդէպ: Ան կատարեալ համբերութեամբ և յարատեւ ոգիով հետեւեցաւ իր նպատակակէտին, իր առջև բացուած պայքարի ասպարէզէն քաշելով մինչև Գողգոթա: Կեանքի գոյամարտին մէջ կորովէ զուրկ, յուսահատ, յոռտեւս և փոփոխամիտ մարդիկ՝ կորով և կենսունակութիւն վերստանալու համար՝ Նազովրեցիին մօտենալու շատ պէտք ունի:

Գ. — Երբ Յիսուս կ'ապրէր մեր երկրագունդին վրայ, Անոր կեանքը ցերեպեակ էր Աստուծոյ կեանքին հետ: — Յիսուս Իր անձը նոյնացուցած էր Աստուծոյ անձին հետ: Իր գէմքը Աստուծոյ գէմքին հայելին էր: Աստուած իր վեհութեամբ և սիրոյ անհուն նութեամբը կրցած էր արտայայտուիլ Անոր մէջ: Նա առանձին չէր, ամէն գործի մէջ Հայրը Իր հետն էր և Ինքը Հօրը հետ: Յիսուս Իր ամէն ձեռնարկները իր Հօրը հետ համագործակցաբար ըրաւ: Քայլ առ քայլ կը հետեւէր Անոր կամքին, ինչ գտնարուէին որ հանգիպէր՝ կրկին կ'ազօթէր ու կ'ըսէր. «Ո՛վ Հայր, ոչ թէ Իմ կամքս՝ այլ Գոռ կամքդ ըլլայ»: Համբարձման օրը երբ երկինք բարձրացաւ՝ իրաւամբ կրցաւ նստիլ

Աստուծոյ աջ կողմը: Որովհետեւ լիութի ու կէտ առ կէտ կատարած էր այն առաքելութիւնը՝ զոր Իրեն յանձնուած էր իրագործուելու համար այս աշխարհի մէջ:

Մենք շատ անգամ չենք յաջողիր այս կեանքի մէջ, անոր համար որ մեր կոչումն էր զուրս, մեր կեանքի նպատակն տարբեր, երկրորդական հարցերով կը զբաղինք և աշխարհի անցաւոր արժէքներով կը հետաքրքրուինք: Ձեռք յաջողի՝ որովհետեւ մեր կեանքի նպատակին, մեր կոչումին բոլոր սրտով չենք փափիր. կէս սրտով միայն կ'ընենք այն բաները՝ որոնք մեր յաւիտենական ճակատագրին հետ սերտ կապ ունին: Կէս սրտով կատարուած գործերը յաճախ ձախողութեամբ կը վերջանան: Երբեմն ալ մեր ձախողանքին պատճառը այն է որ մեր ձեռնարկները Աստուծոյ վերջը սկսիր և Անոր առաջնորդութեան վստահելով չենք շարունակիր յարատեւօրէն մինչև վերջը: Ուրիշ խօսքով, զԱստուած մեր կեանքի ծրագրէն զուրս կը թողուք, հետեւաբար մեր կեանքը Աստուծոյ կեանքին հետ ներգաշակ չ'ընթանար և կը վրիպինք:

Ինչո՞ւ մեզմէ շատեր այսօր մտքի անհզորութենէ, սրտի խաղաղութենէ և հոգիի երջանկութենէ զուրկ են. որովհետեւ Աստուծոյ հետ չեն ապրիր և Անոր գործակցութիւնը չեն վայելիր: Ինչո՞ւ շատ շատ մը ազգեր ու երկիրներ իրարու հետ համեմատելի չեն ապրիր. քանզի աշխարհ առանց Քրիստոսի է և Քրիստոսի ոգին չի տիրապետեր ամէն տեղ:

Անոնք որոնք յաջողելու համար կը վստահին միայն իրենց ունեցած հարստութեան, բազուկի ոյժին, մտքի կարողութեան և կամ բարեկամներու աջակցութեան, և զԱստուած մէկդի կը վտարեն իրենց գործի ասպարէզէն, սորվելիք շատ բաներ ունին Յիսուսի կեանքէն, եթէ իրական յաջողութեամբ պատրաստ չը բաղձան:

Եթէ Յիսուս Գողգոթայի խաչին վրայ մեր մեղքերուն համար մեռնիլ յանձն չառնէր, երեք օրեր վերջը յարութեան հրաշափառ գէպքը չէր պատահիր: Եթէ յարութեան գէպքը չպատահէր, համբարձումը տեղի չէր ունենար և Յիսուս ներքին գո-

ԱՊՐԻԼ 24

«Սև եղ զիս ի մեջ դառնին,
 եւ այն լի եր ոսկերօք մարդկան»:
 (ԵԶԵԿԻԷԼ)

Ա

Զունիմ բըլուր իմ ոսփերուն,
 Ոչ ալ երկինք՝ զլիսուս վերել.
 Մըշուսն ի վար կարմիր կապոյս,
 Որ իմ ներկաս կ'ընէ անցեալ,
 Աւազն ինչպէս ջուրի ափին,
 Ինկեր փռուեր է իմ հոգին
 Գալարին պէս մագաղաթի,
 Ընդունելու ժամանակէն,
 Բաներ՝ որոնք անուն չունին
 Տառապանքին ու արիւնին դէմն իմ ցեղին.
 Բայց եղեր են ու ապրեր հոն,
 Ապա ինկեր, դիակ դիակ,
 Զուրի ափին, հովի բերնին,
 Հէֆեաթ մ'ինչպէս, սրտում, անգութ:

Միջոցին մէջ՝ անուրջ, հեռո՛ւն,
 Զեռք մը կախարդ, ձեռք մը կարմիր,
 Իմ աչքերուն կը վերցընէ
 Արիւններէն, աւազներէն գոյնն իր առած
 Ժամանակէն բայց անվըրքար,
 Վարագոյր նոր, վարագոյր հին,
 Ծալն իր փրօած ալիքներուն՝
 Շէկ աւագին:

Գեւ է առջիս,
 Որուն կապոյս պարսֆն էր ըլլալ
 Դեղնութեան դէմ այս բոլորին:
 Կարմիր, ներմակ, դեղին գոյներ
 Զայն կը կտրեն,
 Ու խորակուած հայելիին մէջէն ինչպէս,
 Ինծ՝ կ'երեւին արիւնին մէջ արեգակին,
 Բաներ՝ որոնք անուն չունին,

Մասեանին մէջ ժամանակին:
 Երկինքն իջած ուսայն մըն է
 Աւագին դէմ,
 Որ թումբ առ թումբ կը տարածուի,
 Ու կը թըփ ինծի տեսնել,
 Մըռուտին տակ սեւ ու գեղին,
 Շարժն անորոշ ոսկորներու, մարմիններու,
 Ծուէն ծուէն,
 Իրարու մէջ, իրարու դէմ:

Երկինքն անհուն, սառած կամար,
 Ջուրն է մեռել հին գետակին,
 Անխիւն տակ ժամանակին:
 Կ'ըլլան պահեր այս աշխարհէն,
 Ուր մեռելներն անգամ մըն ալ,
 Ա՛հ, կը մեռնին:
 Մեռելութեան մէջն այդ անհուն,
 Աւագն է լոկ որ կը բարձի,
 Ըստղծելու համար ինքզինք:
 Ու կը փակուի իր ալիքէն,
 Իր արգանդէն, բարան բարան,
 Աւագաթաղ ցեղ մը ամբողջ:
 Երկինք տոգոյն վրան մըն է
 Աւագին մէջ:

Եւ աչերուս տեսիլք մ'ինչպէս,
 Հագած աւագ, հագած թախիծ,
 Կը բարձրանան հազար դիակ,
 Հազար ոսկոր:

Հոն է ահա
 Մանուկի մը ոսկերոտին,
 Թօշմած սրցակ շուշաններու.
 Արցունքի տեղ աչերէն իր
 Կ'իջնէ փոշի,
 Կուրծքին վրայ կը փոսանայ
 Տեղը պայտին՝ ձիւնէն զինք
 Մօրը գիրկէն թաղեց ծոցն այս աւագներուն:
 Ան կը նայի անհունին մէջ
 Ու երկնին,

Բայց չեն շարժիր օրթունքներն իր:
Ձեռքը կամար,
Դեռ կ'որոնե՛լ ան իր չօրս դին,
Մայրն հեռաւոր,
Զոր անծանօթ երկու մարդեր,
Իրիկուան մէջ այն ահաւոր,
Առին տարին գետնն անդին:

Քիչ մը հեռուն, քաղաքած շուք,
Մինչեւ ըստինք գոգն աւազին,
Երկու թեւեր, երկու ալիք,
Դեռ կ'որոնեն գիրկէն խլուած
Իր մէկ հասիկ,
Գանկը որուն ժայռին վերեց
Ձեռք մ'անոպայ:
Երկու ալիք, երկու թեւեր,
Կը քաղանքան, կը փրփրորին
Կըմախին դէմ եկող մանկան,
Ու կը ժայտին անոնք իրար
Ժպտովն անհուն մեռելներուն:

Ծեր մը կըմախք, շուք քաղաքած,
Ժամանակէն, տառապանքէն,
Որ չի նայիր, չըզգար բընաւ:
Փերեր բխրեղն է իր սիրտին,
Ցաւերուն դէմն այս աշխարհին,
Դեռ չըթաղուած այս աւազին:

Ու կը բացուի աւազն անհուն
Անապատին,
Եւ կը կանգնին մէկիկ մէկիկ,
Հազար ոսկոր, հազար կըմախք,
Ծեր ու մանուկ, կին ու աղջիկ:

ՎՆԱԲԱՆԴԻ

(Շարունակելի՝ 1)

Ս. ԳՐԲԻ ԱՆԳԼԵՐԷՆ ՆՈՐԱԳՈՅՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

THE NEW ENGLISH BIBLE
New Testament

Երէկ, 15 Մարտ 1961, Կրեկոյեան ժամը 6ին, Լոնտոնի Westminster Աբբայաբանին մէջ մասնաւոր պաշտամունք և յիշատակի հանդիսութիւն տեղի ունեցաւ, Անգլիերէն Ս. Գրքի 1611ի Authorized Versionի հրատարակութեան 350րդ տարեգարծին առիթով:

Յօրհիլեական այս հանդիսութիւնը կը զուգադիպէր սակայն Ս. Գրքի Նոր Կտակարանի բաժնին Անգլիերէն Նորագոյն թարգմանութեան հրատարակութեան, որ 13 տարիներու անխնայ աշխատանքէ մը հետք, նախորդ օրը, 14 Մարտ 1961ին, հրապարակ եղած էր The New English Bible, N. T. խորագրով:

Եկեղեցական պաշտամունքին կը նախագահէր Քէնթըրբըրիի Արքեպս Ծքթ. Ֆիլչըր, որ չլրացատուած էր զանազան յարանուանութիւններ ներկայացնող հոգեւորականներէ և մանաւանդ այն բոլոր գիտնական թարգմանիչներէն՝ որոնք իրենց աշխատանքի բաժինը բերած էին Անգլիերէն Նոր Կտակարանի Նորագոյն թարգմանութեան գործին: Արարողութեան աւարտին, թարգմանչական գործին Կեդրոնական Յանձնախումբին նախագահ Dr. Alwyn Williams, Winchesterի Եպիսկոպոսը, ներկայացուց 13 տարուան աշխատանքի պտուղը, անկէ մէկական օրինակ յանձնելով թարգմանիչներուն և աշխատակիցներուն, որուն ի պատասխան Քէնթըրբըրիի Արքեպիսկոպոսը յայտարարեց. — Թարգմանիչ եղբայրներ, փառք և գոհութիւն Ամենակալին Աստուծոյ այն աշխատանքին համար՝ զոր կատարեցիք թարգմանելով Իր խօսքը: Այժմ կ'ընդունինք այս Գիրքը և կը յանձնենք Եկեղեցւոյ աստուածային դասաստանի ծառայութեանը:

Սեր նպատակը չէ երբեք այս սեղմ տողերով գնահատել կատարուած թարգմանչական աշխատանքը, մտնել փորձելով Ս. Գրական բնադրային քննադատութեան

կառուածնն ներս, կամ փնտռել թէ Նոր Կտակարանի սկզբնական բնագրին իմաստը որքան հարազատութեամբ պահուած է ու բառերուն ետին գտնուող յայտնեալ խորհուրդը՝ որքան անաղարտ մնացած. ոչ ալ պիտի ուզենք կարծիք յայտնել արդէն իսկ գնահատուած արդիական և այժմեական Անգլիերէն լեզուի մասին՝ որով թարգմանուած է ներկայ աշխատութիւնը: Փափաքելի է այսուհանդերձ արձագանք հանդիսանալ պատմական կարևոր դէպքի մը՝ որ 350 տարուան նշութիւնէ մը հետք կը ներկայացնէ «չէնք մը և հաղորդակցութեան միջոց մը, որ իր յստակութեամբ և որոշակի արտայայտութեամբ կրցած է նուաճել լուսազոյն թարգմանութիւն մը», ինչպէս կ'որակէ զայն William Barclay:

«The New English Bible»ի նախաբանէն և ներածականէն կը հասկնանք թէ կատարուած գործը որքան անհրաժեշտութիւն մըն էր Միծն Բրիտանիոյ եկեղեցիներուն համար և թէ ինչ նախանձախնդրութեամբ և բծախնդիր քննութեամբ աշխատանք տարուած է զայն ի զուխ հանդիս համար: Անգլիոյ Քրիստոնեայ զանգուածին համար 1611ի Authorized Versionը նկատուած է միշտ բուն Ս. Գիրքը, սկիզբ առած 1603ին, James թագաւորի օրով: Վերծանումը այս թարգմանութեան, Revised Version, կատարուած է 1881ին, որմէ հետք վաւերական Նոր թարգմանութիւն տեղի ունեցած չէր: Այս Նորագոյն թարգմանութիւնը հետեւաբար կը յաջորդէ 1611ի թարգմանութեան:

Եւոր Կտակարանի այս թարգմանութիւնը, կը կարգադէր ներածականին մէջ, «որուն պիտի յաջորդէ թարգմանութիւնը Հին Կտակարանի և Պարականոն գիրքերու, ձեռնարկ մըն է իրեն առարկայ ունեւալով Յունարէն բնագրի Անգլիերէն հարազատ թարգմանութիւն, որ ըլլայ ընթացիկ և ժամանակակից, մատուցուած Անգլիերէն լեզուով Ս. Գրքին ծանօթ և անծանօթ ընթերցողներուն: ... Մեր պարտականութիւնը կարեւոր տարբերութեամբ մը կը ներկայանայ մեզի բաղդատաբար 1881ի վերածանդնելու մտահոգութեան ... այսօր իրենց զորածած լեզուն որոշապէս կը ներկայանայ որպէս հնամենի և նուազ հասկնալի լեզու մը, նկատելով յարաճուն

գործածությունն ու փոփոխությունը Անգլի-
րէն լեզուին: . . . Ներկայ գործը զերծա-
նու մը չէ երբեք 1611ի թարգմանութեան,
այլ հարազատ և նոր թարգմանությունն մը,
որուն մէջ տեղ գտած են ժամանակակից
և այժմեական իմաստ ունեցող ասու-
թիւններ և առուձեւեր՝ որոնք արտայայտած են
Յունարէնին ճշգրիտ իմաստը: Ներկայ
թարգմանիչները ջանացած են Յունարէն
կառուցուածքներ և ասու-թիւններ փոխա-
րկին յարգի Անգլիերէնով:

«ՈՒՐ» Կտակարանը հրատարակուած է
Oxford և Cambridge համալսարաններու
Հրատարակչական Տան կողմէ, հովանաւո-
րութեամբ և մասնակցութեամբ Մեծն Բրի-
տանիոյ Անգլիական բոլոր եկեղեցիներու,
բացի Հռովմէական Կաթոլիկ Եկեղեցիէն:
Այս երկու օրերու ընթացքին զնահատական
լեւրմ Պարծազանգների երեցտն գանձապան
թիւթերու մէջ, թէ առաջին ասի-թիւն է այս
երբ Եկեղեցւոյ առաջնորդներ հաւաքաբար
կը կատարեն Ս. Գրքի նոր թարգմանու-
թիւնը, առանց յարանուանական և վար-
դապետական խտրութեան:

Երբքի Արքեպս. Է. Տքթ. Բէմբի, որ
նշանակուած է որպէս Արքեպիսկոպոս Քէն-
թըրպըրիի, յայտարարեց. «Եւստահ եմ օր
Ս. Գրքի թարգմանութիւնը պիտի օգնէ
անոնց՝ որոնք զայն կը գործածեն աւելի
լաւ հասկնալու համար Աստուծոյ Ոթսքը և
զգալու Անոր պատգամին ոյժը, կը հաւա-
տամ իր թարմութեամբ այս նոր թարգ-
մանութիւնը պիտի ծառայէ բարձրացնելու
թիւր Ս. Գրքի ընթերցողներուն: Կ'ապըն-
կալեմ տեսնել անոր գործածութիւնը եկե-
ղեցիներու և տուններու մէջ: Քէնթըրպըրիի
Արքեպիսկ. Տքթ. Ֆիշըր և ըսած է թէ
Authorized Version եղած է թարգմանու-
թեան գերագոյն նուաճութիւնէ մին
և միշտ պիտի մնայ որպէս լաւագոյն նմա՛յը
Անգլիերէն լեզուի ոյժի և մեծութեան: Բայց
որովհետեւ, կը շարունակէ ան, «Անգլիերէն
լեզուն եղած է միշտ կենդանի և աճող լե-
զուն մը հազորդակցութեանց համար, և
նաև որովհետեւ ան նկատելի կերպով փո-
փոխութեանց ենթարկուած է զերջին տա-
րիներուն, Ս. Գրքի նոր թարգմանութեան
կարիքը կը զգացուէք: Նորին Սրբազնու-
թիւնը կը հաւատայ թէ թարգմանիչները

գլխակալած են անհաւատարիւրէն դժուար
պարտականութիւն՝ մը և յաղթականօրէն
զայն ի զուխ հանած: Վերջապէս կը նկատ-
ուի որ Ս. Գրքին կարեւորութիւնը չէ կա-
յացած սկզբնապէս իր գրական կոթող մը
ըլլալուն մէջ, այլ որպէս հաւատքի և իրա-
կան կենսի գերագոյն ուղեցոյց՝ եղած է
աղբիւրը Քրիստոնէական աստուածաբանու-
թեան և բարոյագիտութեան, որոնց համար
որպէս անհրաժեշտութիւն կը հետեւի «Խաւ-
կրնալի» Ս. Գրքի մը ներկայացումը: «Ս.
Գրքի յայտնի չէ որ մեզ կը հետաքրքրէ,
այլ իմաստը»:

Ըսինք որ 13 տարուան պատրաստու-
թեան շրջան մը բոլորած է ներկայ թարգ-
մանութիւնը: Համալսարանային Բ. պատե-
րազմի օրերուն, Oxford և Cambridge
համալսարաններու բանասէշներուն կողմէ
ծրագրուեցաւ 1611ի թարգմանութեան վեր-
ծանումը կատարել. շուտով սակայն նկատ-
ուեցաւ որ կարիքը կը կայանար աւելի
նորագոյն թարգմանութիւն մը ունենալուն՝
քան թէ կրկին վերծանումի մը մէջ:
1946ին, հետաքրքր, Սկոթլանդի Եպիսկոպոս
սական Եկեղեցիի ընդհանուր ժողովը այս
իմաստով առաջարկ մը բերաւ՝ ուղղուած
Մեծն Բրիտանիոյ եկեղեցիներուն. «Մասնու-
գութեան գլխաւոր առարկան այս առաջար-
կին մէջ այն եղած է թէ Եկեղեցւոյ գործը
կը կաղաւթ Ս. Գրքի աղագործներ լեզուին
պատճառաւ»:

Ընթացք տրուելով եղած առաջարկին,
եկեղեցիներ համախորհուրդ յատկացուցին
իրենց ներկայացուցիչները հարցը քննելու
և լուծման մասին խորհրդակցելու համար,
և 1947ին տեղի տեղից առաջին նիստը
թարգմանչական աշխատանքի գործադիր
յանձնախումբին, Յանձնախումբը բաղկա-
ցած է Անկիլքան Եկեղեցւոյ, Սկոթլանդական
Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ, Փոլովական,
Մկրտական, Երիցական այսպէս կոչուած
եկեղեցիներու, ինչպէս նաև Կալէնթի երկրի
(Wales) և Իրլանտայի եկեղեցիներու ներ-
կայացուցիչներէ: Իրենց մասնակցութիւնը
բերած են նաև Անգլիական և Սկոթլանդական
Ս. Գրքի Ընկերութիւնները:

Յանձնախումբը նշանակած է թարգման-
չական երեք աշխատանքի մարմիններ, մին
նոր Կատակարանի, միւսը Հին Կտակարանի,

և երրորդը Պարականոն գիրքերու: Բոլոր անգամներն ալ կը ներկայանան իբրև միջազգային չափանիշով Ս. Գրական բանասէրներ և համալսարանական դասախօսներ: Նշանակուած է նաև մարմին մը գրական խորհրդատուներու, քննարկելու համար պատրաստուած թարգմանութիւնները ոճային և լեզուական կալուածներէն ներս:

Վերջին յիսնամեակին, քննադատին քննադատութիւնը (Textual Criticism) նոր լոյս ունեցող հնագոյն Յունարէն քննադիրներու ճշգրիտ իմաստին վրայ: Ներկայ թարգմանիչները նկատի առին այս կարևոր նուաճումը և իրենց նոր ու հարազատ թարգմանութիւնն մէջ գործածեցին կարգ մը աստութիւններ կամ առումներ արդի Անգլերէնով, պահելով հանգերէն Յունարէնին իմաստը կարելի հարազատութեամբ: Յանձնարարութիւնը 57 նիւտեր ունեցած է, իւրաքանչիւրը երեք օր տեղադրութեամբ, Առաջին խնամք տեղի ունեցած է 18 Դեկտ. 1948ին, իսկ վերջինը՝ 18 Դեկտ. 1958ին: Իւրաքանչիւր անգամ նախ պատրաստած է թարգմանութեան իր բաժինը և մատուցած միւս անգամներուն առ ի քննութիւն: Ապա Յանձնարարութիւնը միասնաբար քննութեան առարկայ դարձուցած է զայն համար առ համար և նախապատրաստութիւն առ նախադասութիւն, ու ճշգրտագոյն Անգլերէնով ձևի բերած: Խնդրոյ առարկայ հաստատուները իրենց լրումին հասած են թարգմանիչներու և գրական-լեզուական քննիչներու համաձայնութեամբ: Յունարէն քննարկէն զատ նկատի առնուած են Ս. Գրքի նորագոյն բոլոր քննական հրատարակութիւնները և այլ բանասիրական աշխատութիւններ ու ձեռագիրներու տարբերակներ, սկսեալ ծանօթ հնագոյն ձեռագիրներէն և պապիրուսեան պատճառիկներէն:

«Հասկանալի» և «յստակ» լեզուով կատարուած թարգմանութեան արագ ակնարկի մը ընդմէջէն կարելի է նկատել յայտնի օրինակներ, որոնք կ'արդարացնեն յիշեալ որակումները:

Յովհաննու Աւետարանը կը բացուի հետեւեալ համարով. —

«Երբ ամէն բան սկիզբ առաւ, Բանը արդէն գոյութիւն ունէր: — Թէև կ'առարկուի ոմանց կողմէ որ այս ձևով Մնըն-

գոց գրքի արձագանքը կ'ազատի և խորհուրդը կը նուազի: Սակայն շարունակենք.

«Թանը բնակեցաւ Աստուծոյ հետ, և Աստուած ինչ որ էր՝ Բանն ալ նոյնն էր: Բանը, հետեւաբար, Աստուծոյ հետ էր սկիզբէն, և Անոր միջոցաւ ամէն ինչ գոյացաւ. ոչ մէկ բան առանց Անոր գոյացաւ: Ամէն գոյացած բան կ'անքի կոչուեցաւ Իր կ'անքով, և այդ կ'անքը մարդոց լոյսն էր:»

«Կարգ մը հաստատուներ հաղհալի կը դառնան առաջին անգամ ըլլալով», կ'ըսէ Բրոք. Ձէտուիք: Այսպէս, Յովհաննու Աւետարանի ԺՁ. գլխու 10րդ համարը նախկին թարգմանութեան մէջ կը կարդանք. —

«Մխիթարիչը պիտի յանդիմանէ աշխարհը արդարութեան համար, որովհետեւ ես կ'երթամ առ Հայր և դուք զիս չէք տեսներ այլևս:»

Նորագոյն թարգմանութեան մէջ հետեւեալ համարը կ'երևի. —

«Մխիթարիչը պիտի յանդիմանէ զանոնք (աշխարհը) թէ իրաւունքը իմ կողմն է, ցոյց տալով որ ես կ'երթամ առ Հայր անմիջապէս երբ կը բաժնուիմ ձեզմէ:»

Յատկանշական թարգմանութիւն մըն է նաև Մատթէոս Աւետարանի Աբանիսիւնու ընդհանուր ոճը և մատնաորարար Ս. գլխու 3րդ համարը: Նախկին թարգմանութեան մէջ կը կարդանք. —

«Երանի հոգիով աղքատներուն, որովհետեւ անոնց կը պատկանի Երկնքի Թագաւորութիւնը:»

Նորագոյնին մէջ կը կարդանք. —

«Որքան երանելի են անոնք որոնք զիս տեն թէ աղքատ են:»

Հոս գաղափարին յստակութիւնը կուգայ «Երկուստ Կինակի մը — աղքատութեան — զիսակցութեան իրողութեան, որ կը հասկանալուանէ «հոգիով աղքատ» բացատրութեան: Թէև Յունարէն քննարկին մէջ գործածուած է τω πνεύματι «հոգիով» բառը, սակայն նորագոյն թարգմանութիւնը ջանացած է հնագոյն իմաստը տալ բառին, այնպէս ինչպէս ան կը գործածուէր:

Ղուկասու Աւետարանի Ժ.Ա. գլխու 47-48 համարները հետեւեալ ձևով թարգմանուած են. —

«Աւագ, դուք կը կոտուցանէք այն մարդարէներուն գերեզմանները՝ զորս ձեր

հայրերը սպաննեցին, և այս ձեռով կը վկայէ՞ որ դուք համաձայն էք ձեր հայրերուն կատարած արարքին. անոնք օճիրը գործեցին և դուք ալ գերիզմանները կը հայթաթէք:

Հետեւեալ համարներու (Բ. Կորնթ., Գ. 15-18) թարգմանութեան առիթով, յստակութիւնը և միտք բանին տալու նպատակով աւելորդ բառեր գործածուած են, ու այս ձեռով լուսարանուած է Յիւդէի ԼԻ. 35-ի հին կտակարանային մէջբերումը, բաղդատարար նախորդ թարգմանութեանց. —

«Ասկայն մինչև այս օրը, ամէն անգամ որ Մովսէսի օրէնքը կը կարդացուի, քօղմը կ'իջնէ զայն խոզներու միտքին վրայ. թէև, ինչպէս Ս. Գիրքը կ'ըսէ Մովսէսի մասին, ամէն անգամ որ ան Տիրոջ դառնայ՝ քօղը կը վերնայայ: Արդ՝ Տէրը, որուն նաոյնքայն հասուածը կը խօսի, Հոգին է. և հոն ուր Տիրոջ Հոգին կայ՝ հոն ազատութիւն կայ: Եւ որովհետեւ մեզի համար մեր գէմքերուն առջև քօղ չկայ, բոլորս կը ցոլացնենք Տիրոջ փառքը՝ նման հայելիի ընդմէջէն. այս ձեռով, Իւր նմանութեան բերուած կ'ըլլանք փառքէ մինչև փառք. այսպէս է Տիրոջ, Հոգիին ազդեցութիւնը: Դուկասու Ա. գլխու 46-55 համարները թարգմանուած են այսպէս. —

«Եւ Մարիամ ըսաւ. «Ո՞տէ, ո՞վ անձն, Տիրոջ մեծութեան մասին. ցնծաւ և ուրախացի իմ Փրկիչ Աստուծով. ինչպիսի սիրով Ան նայեցաւ իմ աղախնի խոնարհութեան վրայ: Որովհետեւ այս օրէն սկսեալ պիտի օրհնեն զիս բոլոր սերունդները. ինչ սքանչելի կերպով Ան, Հզօր Տէրը, բնակեցաւ իմ հետս: Աւուրք է Իւր անունը. Իր ողորմութիւնը կու գայ սերունդէ սերունդ զէպի անոնց՝ որոնք երկնաշէն են Իւր հանգէպ. Իր Աջով կատարուած գործերը կը յայտնեն Իր ոյժը. Ան հիւսացուց միտքով և սիրտով ամբարտաւան մարդիկը, կասեցուց իրենց զահերուն վրայ աշխարհիկ ոյժերը և խոնարհները բարձրացուց: Անօթիները գոհացուց բարեքով և հարուստները դատարկացուց: Ան պաշտպան հանգիստեցաւ Իր ծառային՝ Իսրայէլի, հաստատ պահելով Իր խոստումը մեր նախահայրերուն. Ան չէ մոռցած ոչորմութիւն ցոյց տալ Արքայամի և անոր զաւակներու զաւակներուն, յաւիտեան յաւիտենիցս:

Հետաքրքրական է, թէև սակայն ոչ արդարանալի, չափի և կշիռքի, ժամանակի և եղանակի տեղիականի վերածումը. այսպէս, Մարկոսի ԺԴ. 5-ի մէջ, օծումի գործածուած անուշադուտութիւնը կարելի էր ծախել երեսուցէ ոսկիի, փոխանակ սերիք հարկուր դահեկանի: «Քանքարները համապատասխան առակին մէջ վերածուած են օսկիով լի պարկերու: Զար ծառային ատարը հազարս — բիւր — քառքարի պարտքը վերածուած է սմիլիոններու հասնող պարտքի: Միլիոններու չորրորդ ժամը վերածուած է աստուծոտեան ժամը չորսէն վեցի մինչև:

Ներկայացման ձևին մէջ նորութիւն են ենթադրեալներին ու գլխաբաժանումները, որոնք նպատակ ունին դիւրութիւն ընծայելու Ս. Գրոց ուսանողին մասնաւորապէս և հասարակ ընթերցողին ընդհանրապէս: Համարաթիւները կը գտնուին ձախ էջի ձախ լուսանցքին և աջ էջի աջ լուսանցքին վրայ: Կարելի է ըսել թէ խորքին մէջ գործը չի ներկայանար հանդիսաւոր ճոխութեամբ կամ երկրաչափ խորհրդաւորութեամբ քան իր անմիջականութեամբ և դէմադրականութեամբ: Ընդհանուր գնահատանքը ուղղուած է թարգմանութեան գործնական հանգամանքին, անոր լուսագոյնս, օգտակարագոյն և գիւրագոյն ձեռով կարդացուելու առաւելութեան քան թէ ոճի վսեմութեան և աստուածային պատգամներու խորհրդաւոր արտայայտութեան: Անոր օգտակարութեան արժագանգը պիտի լսուի աւելի քան քսան առ հարիւր ոչ — քրիստոնէայ Անգլիացի ազգականի սրտէն:

ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ՍՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

Լոնտոն, 16 Մարտ 1961

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

“ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ

ՀԱՄԵՍԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ”

Ն. Ն. ՐԱԶՄԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱԶԵԱՑ ԱՃԱՌԱՅՈՒՆ — ԵՐԵՎԱՆ — 1955, էջ 655

ԺԳ. — Ճափոնեի եւ Գորեյեի. — Թէ՛ բառերու եւ Թէ՛ քերականական կազմութեամբ այս երկու լեզուները իրարու շատ կը նմանին. բայց թէ որ ընտանիքին մէջ պէտք է գտնուի գետեղել, դեռ որոշ է: Դժուարութեան զլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ այն է, որ քորեյեիները ԺԵ. գարուն միայն գրականութեան բարձրացումը ինչն ալ չըլնան, Գորեյեան կ'ապրէ բոլորովին չինական լեզուով եւ գրականութեամբ, այս պատճառաւ չինարենէ կատարուած փոխառութիւնները անթիւ են: Զափոնական գրականութիւնը կը սկսի Ը. դարէն: Զափոնեիները ունին 55 միլիոն խօսող իսկ քորեյեիները՝ 17 միլիոն: Տես Mori M. G., The pronunciation of Japanese, Tokyo, 1929 (արդի խոսակցական լեզուն); Joshitake S., The phonetic System of Ancient Japanese, Royal Asiatic Soc., London, 1934; M. G. Aston, A Grammar of the Japanese Written Language, London-Yokohama, 1877.

Գորեյեի մասին՝ H. G. Underwood, An introduction to the Korean Spoken Language, London-New York, 1890; A. Eckardt, Koreanische Konversations-Grammatik, Heidelberg, 1923.

ԺԴ. — Այնու. — Այս լեզուն Միացորդն է լեզուախումբի մը, որ կը խօսուի Հիւսուար Արեւելք բնակող եւ սպիտակ ցեղերուն պատկանող մի քանի ժողովուրդներու կողմէ: Այնուներու թիւը 20,000 է միայն, որոնք կը բնակին Մալայանի հարաւային մասին եւ անոր մօտ գտնուող երկու կղզիներուն եւ Զափոնի մէկ շրջանին մէջ: Այնու լեզուն

արդէն իսկ վտանգի մէջ է, ունենալով խօսողներու այսքան փոքր թիւ մը: Տես J. Dobrotvorskii, Ainsko-russkii slovar', Kazan, 1875; J. Batchelor, A Grammar of the Ainu Language, Yokohama, 1903, Tokyo, 1938; նոյնն՝ An Ainu-English-Japanese Dictionary, Tokyo, 1905.

ԺԵ. — Հիբերպոնեան կամ Հնասիական լեզուներ. — Այս լեզուները կը խօսուին Սիպերիոյ հիւսիս արեւելեան ծայրը, Քամ-չաթա թերակղզիին, Սախալինի հիւսիսային կէտին եւ մերձակայ մի քանի մանր կղզիներուն մէջ: Խօսողներու թիւը կը հասնի միայն մի քանի տասնեակ հազարի: Այս լեզուներէն նշանաւոր են եուգալիքը, չուլչին, զորեպը, զամլաշալը եւ կիլաքը: Եուգալիքը կը խօսուի Գոլմա եւ Քոնտար կոչուած շրջաններուն մէջ, Սառուցեալ սփիւններու մօտ, Հինա գետէն մինչեւ Գոլմա գետի աջ ափը: Տես Jazyki i pis'mennost' paleoaziatskich narodov = Trudy po lingvistike Nauchnoissledovatel'skoj Associacii Instituta Narodov Severa, Leningrad, III, 1934, E. Krej'm'evic'ի կողմէ: R. Jakobson, The Paleosiberian Languages, American Anthropologist, XLIV, 1942.

ԺԶ. — Ամերիկեան լեզուներ. — Այս յորջորջումով կը հասկնանք այն բոլոր լեզուները, որոնք կը խօսուին Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկաներու եւ Անթիլեան կղզիներու բնիկ ժողովուրդներուն կողմէ: Անոնց թիւն է ընդամենը 15 միլիոն, չուրջ 200 միլիոն հոծ ազգաբնակչութեան մը մէջ ցրուած: Կը կարծուի թէ Գոլմայոսի գիւտին ժամանակ այս ժողովուրդներու թիւն էր 45 միլիոն: Բայց եւրոպական ժողովուրդներու ճնշումը եւ անոնց յետաճիւղ կեանքը հետզհետէ գտնուի նուազեցուցած է եւ կը նուազեցնէ: Լեզուներ կան որոնք կը խօսուին շատ փոքրիկ տարածութեան մը վրայ՝ հազիւ մի քանի տասնեակ անձերու կողմէ, ինչպէ՛ս՝ Հարաւային Ամերիկայի եպպարանա լեզուն, Վինտար գետի աջ ափին վրայ, որ կը խօսուի միայն 20-30 հոգիներու կողմէ: Ամերիկեան գանազան լեզուներու թիւը կը հասնի հարիւրներու (Boasի համաձայն

կ'անցնի 300ը), որոնք չունենալով ո՛չ անցեալի գրական պատմութիւն և ո՛չ ալ այժմ մանրամասն քննութեան ենթարկուած ըլլալով, կարելի չէ եղած ցեղակցական կապերով իրար միացնել: Թէև Կեդրոնական Ամերիկայի նախնաքաղաքային կապերով իրար միացնելու փորձեր ըլլալով կամ անոնց ձայնական մասերը տակաւին լուծուած չըլլալով, երբեք լոյս չեն սփռեր ամերիկեան լեզուներու ծագման պատմութեան և ցեղակցութեան մասին: Արդարեւ, հարց կը ծագի հոս թէ ամերիկեան լեզուները արդեօք որևէ կապ ունին և՛ հին աշխարհի լեզուներուն հետ: P. Rivet լեզուաբանը բառերու համեմատութեան վրայ հիմնուելով կը հաստատէ թէ Հիւսիսային Ամերիկայի լեզուներէն հոգա Քեզուախուսմը կապ ունի միջինէն վաղ-բոլորիցեան լեզուներուն հետ և Հարաւային Ամերիկայի հոգ լեզուներուն հետ: Այս նմանութիւնը յառաջացած է գաղթականութեամբ: Շատ հին ժամանակներէ ի վեր, Աւստրալիոյ արեւելեան կողմէն խուսժ մը անցած է Հարաւային Ամերիկա: Երկրաբանները կ'ընդունին որ, հնագոյն չըլնին, Աւստրալիան միացած էր Հարաւային Ամերիկայի ցամաքին հետ: Նոյնպէս, մերանէզեան-բոլինէզեան ժողովուրդները ասիական ցամաքէն անցած են Հարաւային Ամերիկայի աւելի հիւսիսային եզերքները. արդէն Առաջին դարուն, անոնք երեան կուգան Բերուի եզերքները, ուր կը փոխադրեն իրենց մշակոյթը: Այս բոլորը սակայն կը պակասին ամերիկեան լեզուներու փոքր մէկ մասին. միւս լեզուները կը մնան առայժմ առանձին և անկախ: Տես American Anthropologist, Anthropological Papers of the American Museum of Natural History, International Journal of American Linguistics, Journal de la Société des Américanistes, Language, Word, F. Boas, The Classification of American languages, Lancaster, հատոր 22, 1920, էջ 367-376:

ԺԵ. — Աւստրալիական լեզուներ. — Աւստրալիական մեծածառալ կղզին ունի միայն 8 միլիոն բնակչութիւն, որուն 30

հազարը բնիկ տարրն է, իսկ մնացեալը՝ Եւրոպացի: Բնիկները կը գտնուին մարդուութեան ամենախիստական վիճակին մէջ, գրականութենէ զուրկ, և հետզհետէ կ'ուլնչանան եւրոպական գաղութարարներու ճնշման ներքեւ: Անոնք կը խօսին բազմաթիւ լեզուներով, որոնցմէ շատ քիչ մաս միայն ծանօթ է լեզուաբանութեան: Գոյութիւն ունին բառերու անշան ցանկեր, բայց ոչ մէկ լեզուի մասին՝ քերականութիւն: Իրաց այս վիճակին մէջ ոչ կարելի է այդ լեզուները դասակարգել, ոչ ալ, մանաւանդ, ուրիշ լեզուախուսմի հետ միացնել: Բ. Վ. Շմիտ լեզուաբանը, համեմատելով Աւստրալիոյ գանազան լեզուները իրարու հետ, կ'եզրակացնէ որ անոնք մէկ ամբողջական ընտանիք կը կազմեն, որ կը գրաւէ Աւստրալիոյ մեծագոյն մասը, իսկ հիւսիսը կան նաև մարի խմբակներ: Մինչև ի՞նչ ինքի լեզուաբանը, համեմատելով Աւստրալիական բազմաթիւ բառեր մոն-խմբ լեզուներու հետ, կ'եզրակացնէ որ Աւստրալիական լեզուախուսմը նոյնն է Աւստրականին հետ, և այս երկու խումբերը միացնելով մէկ անուան տակ՝ գտնոնք կը կոչէ Ովկիանեան լեզուներ: Աւստրալիացիները Հնդկաստանի, Հնդկաստանի և Մալայեան թերակղզիի նախաբնիկներն են, ինչ որ կը հաստատէ նաև բրաժմիններու գիւտը: Աւստրալիոյ հարաւային կողմը կը գտնուի Թամանիա կղզին, որու բնիկները Եւրոպացիները բնաջինջ ըրին: Բայց անոնց լեզուներու մասին մնացած են սակաւաթիւ տեղեկութիւններ, որոնց վրայ հիմնուելով ոմանք կը համարեն գտնոնք անկախ լեզուախուսմ, իսկ ուրիշները կը միացնեն Աւստրալիական լեզուախուսմին: Տես Capell (A), The structure of Australian languages, Oceania, հատոր 8, Sydney, 1937-38; Խոլմէն՝ The classification of languages in North and North-West Australia, Oceania, հատոր 10, 1940 և Languages of Arnhem Land, North Australia, Oceania, հատոր 12, 1942 և հատոր 13, 1943:

Անլայս լեզուներ: —

1) Պապուէի. — Պապուէի կը խօսուի Պիրենեան լեզուներու երկու կողմերը, հիւսիսային Սպանիոյ և հարաւային Ֆրանսիայի

մէջ: Այս լեզուով խոսողներու թիւը կը մօտենայ 750,000-ի: Ասոնք իրենք գիրենք կը կոչեն եմսկալսուեագ, իսկ լեզուն՝ եմսկալա: Այս լեզուի հնագոյն յիշատակարանները ԺԶ. դարէն են: Պատկերներ այսօր ունի բաւական ճոխ գրականութիւն: Գիտնականները շատ փորձեր կատարած են այս լեզուն կապելու հին կամ նոր օրեւ լեզուի հետ, բայց այդ քոյր փորձերը մնացած են ապարդիւն:

Տարակոյտ չկայ որ Պատկերը հին Իպերացիներու յաջորդներն են: Իպերացիները յայտնի են իբրեւ Սպանիոյ նախաբնիկները, Հռոմէացի դասական հնդկահայերը գտնենք կը յիշեն սկիզբէն, բայց իպերացիներու լեզուն յայտնի չէ մեզի: Անկէ կը մնան խումբ մը բառեր, զորս ասանդած են Հատին հնդկահայերը. բայց անոնց թիւը քանքան մեծ չէ որ կարողանայ ծառայել որեւէ տրդիւնքի հասնելու: Կան նաև խումբ մը աշխարհագրական անուններ, րուն Սպանիոյ մէջ և ուրիշ տեղեր: Վերջապէս, մեր ձեռքը հասած են բազմաթիւ իպերական արձագանքութիւններ, բայց, գրուած ըլլալով անմանթ յայտարարող մը, լեզուն կը մնայ մեզի անյայտ: Իպերացիները կը բնակէին ոչ միայն Սպանիոյ և հարեան Բերթուկայի մէջ, այլև շատ աւելի հեռուները՝ Ազովիանիոյ, Պալէստինայի կղզիներու, Սիկիլիոյ, Սարդինիոյ, Գորսիգայի, ինչպէս նաև Աֆրիկէի հիւսիսային մասերուն մէջ՝ ուր մտած էին Ճիպարաթարի նեղուցէն: Յոյն և լատին հնդկահայերը, մասնաւորապէս Թուզիդիտէսը, կը հաստատեն թէ այդ կղզիներուն մէջ յատկապէս գոյութիւն ունէր իպերական քնակութիւն մը: Ազովիանիոյ, Աֆրիկէի և յիշեալ կղզիներուն մէջ կը մնան մինչև այսօր աշխարհագրական անուններ անոնց լեզուէն: Դ. դարուն Ն. Ք., Կիլիկիոյ Գաղղիայէն մտան Իպերիա և սկսան խառնուել արդական Ժողովուրդին հետ: Ստրաբոնի Ժամանակ արդէն Իպերիոյ մէջ կը խօսուէին կելտական լեզուներ: Ապա եկան հռոմէացիները, նուաճեցին ամբողջ Թերակղզին և լատիններէն տարածելով վերջ տուին իպերական լեզուին: Այժմ այս լեզուին կը մնան մի քանի բառեր միայն, պահուած ապաներէնի մէջ, որոնք ուրիշ ռոմանական լեզուներու մէջ

չկան և այդ պատճառով իսկ կը համարուին իպերական մնացորդներ: Բայց իպերացիներու լեզուի հաստատումը շարունակութիւնը պտոկերէնն է, որ ծանօթ է մեզի միայն ԺԶ. դարէն: Իպերացիներու հետ թերեւ կապ ունին Բրիտանիոյ հին բնիկները՝ գալիստիացիները (Սկոթլանդ) և այլն, որոնց գոյութիւնը, կելտերու գալուստէն առաջ, կը հաստատեն լատին հնդկահայերը: Անոնց լեզուի մասին ոչինչ յայտնի է, Կելտերու արշաւանքէն վերջ հին բրիտանական լեզուն բոլորովին անհետացաւ: Այս բոլորէն իբրեւ մնացորդ կան մի քանի արձանագրութիւններ, զորս գիտունները կը վերագրեն հին բրիտներուն: Ռայս լեզուաբանը, քննելով այս արձանագրութիւններու լեզուն, կ'հարկապէս թէ անկապ ո'չ կելտական է և ո'չ հնդեւրոպական, այլ ազգական է պատկերէնին: Այսպէսով, Բրիտանիան Սպանիոյ վրայով կը կապուի Աֆրիկէի հետ, և Իպերացիները կը գտնան մեծ պետութիւն մը՝ որ բռնած էր Եւրոպայի այդ ընդարձակ մասը և հիւսիսային Աֆրիկէն: Տես Julian Vinson, Essai d'une bibliographie de la langue basque, Paris, I, 1891, II, 1898; G. Lacombe, Revue int. des Etudes basques, Մարտ-Ապրիլ 1936. Euskara, 1919; Gavel, Eléments de phonétique basque, Paris և Biarritz, 1921.

2) Լիկիւրեքէն. — Լիկիւրները կարեւոր ժողովուրդ մըն էին, որոնք կարեւոր դեր մը խաղացած են նախապատմական և պատմական շրջաններուն: Անոնք կը բնակէին զիւսաւորաբար հիւսիսային Իտալիոյ, հարաւային Ֆրանսայի և Սկիւրիան լեռներու շրջանները: Ֆրանսայի մէջ անոնք կը հասնէին մինչև Ռոն գետը և թերեւ աւելի հեռու, մինչև Սպանիա մտած ըլլային: Հաստատաբար Գաղղիոյ նախաբնիկներն էին անոնք, որոնք ապա իրենց տեղը գիջիցան կելտներուն: Իտալիոյ մէջ, լիկիւրները յառաջացած էին մինչև Հռոմ, իրենց կը պատկանէին Էլպայ և Գորսիգա կղզիները: Թէև հիւսիսէն անոնք որքան հեռու տարածուած էին՝ յայտնի չէ, բայց կը թուի թէ մինչև Լեհաստան կը հասնէին: Լիկիւրներու լեզուն մեզի յայտնի չէ. անկէ կը մնան լոկ մի քանի բառեր և աշխարհագրական ա.

նույնները Յայտնի է որ Ռոն, Ճենովա և Ալպա լիկիւրական բառեր են. վերջին ա- նույնէն կազմուած են զանազան համախոն քաղաքներ, մասնաւորաբար Հոմովի մըր- ցակից Ալպա-լա-լոնկան, էլպա կղզիի աւուներ և նշանաւոր Ալպան լեռները: Իտալիոյ և Զուիցերիոյ միջև, Լուկանոյի չըլանը, գտնուեցան զանազան արձանա- գրութիւններ, որոնք գրուած են անձանթ յայտարարումով մը: Ուսմիք կը կարծեն թէ այդ արձանագրութիւնները կը պատկանին լիկուրներուն, քանի որ գրուած են իրենց հայրենիքին մէջ: Դժբախտաբար, այս ան- ծանօթ յայտարարը տակաւին ճանիչուած չէ, որով լիկուրներէնի հարցը պետ անորոշ կը մնայ: *Տես R. S. Conway - J. Whatmough - S. E. Johnson, The Prae-Italic Dialects of Italy, 3 հատոր, London, 1933; Bonfante, Bull. Soc. Lingu. XXXVI (1935), էջ 141-154; Whatmough, Harvard Studies in Class. Phil. XLVIII (1937), էջ 181-202; M. S. Beeler, The Venetic Language, Univ. of California, Public. in Linguistics, հատոր 4, թիւ 1, Berkeley-Los Angeles, 1949.*

3) Էդրիսկերեց. — Էդրիսկները նա- նաւոր ժողովուրդ մըն էին Իտալիոյ մէջ: Անոնք գաղթած են Փոքր Ասիայէն և նուաճելով օձպրիսպիները, անոնց տեղը գրաւած են Ն. Ք. 1187ին: Ն. Ք. 7-5րդ դարերուն, անոնք ուժեղ պետութիւն մը կազմեցին, որ տիրած էր ամբողջ կեդրո- նական Իտալիոյ: Անոնք նշանաւոր հանդի- սացան ոչ միայն իրենց քաղաքական զիր- քով, այլև կրթութեամբ և արուեստներով: Լատիները անոնց միջոցաւ ստացան զիրը: Էդրիսկները իրենք զիրենք կը կոչէին ռասնի (Raseni), իսկ երկիրը՝ ռասնիա (Rasena), լատիները՝ Էդրուրիա (Etruria) կամ դուսցիա (Tuscia), իսկ յայտնիք՝ դու- րենիա: Հոմովէացիները պատերազմեցան Էդրիսկներու հետ և Ն. Ք. 4րդ դարուն նուաճեցին զանոնք: Ապա, Էդրիսկները հոմովէացիներու հետ խառնուեցան և կոր- անցուցին իրենց ազգութիւնն ու լեզուն: Օգոստոս կայսեր չըլանին, անոնց լեզուն և գրոյցները տակաւին ծաղկած վիճակի մէջ էին, այնպէս որ հոմովէացիներն իսկ կ'աշակերտէին անոնց: Լատիներէնի մէջ

շատ փոխառեալ բառեր կան Էդրիսկերէ- նէն: Էդրիսկներէնը կը գործածուէր տակա-ւին Ն. Ք. 360 թուականին իբրև կրօնական լեզու: Էդրիսկներու գրականութիւնը կոր- սըւած է, բայց անոնց լեզուով կը մնան 8000 արձանագրութիւններ, Ն. Ք. 600 թուականէն մինչև Օգոստոսի դարը, 90 տոկոսով տապանագրեր: Արձանագրութիւն- ներէն մէկը ունի 200 տող և կը պարու- նակէ 1200 բառ: Գոյութիւն ունին նաև երկլեզուեան արձանագրութիւններ: Բայց այս բոլորը չեն լուսաբաներ Էդրիսկներէնը ըստ կարելոյն: Արձանագրութիւնները մե- ծաւ մասամբ բաղկացած են յատուկ անուն- ներէ և հասարակ բառեր գրեթէ չկան. անարժէք են նաև երկլեզուեան արձանա- գրութիւնները, այնպէս որ Էդրիսկներէնի բառերէն շատերը ծանօթ են, բայց իրենց նշանակութիւնը՝ անյայտ: Գիտնականները բազմաթիւ փորձեր կատարած են լուծելու Էդրիսկներէնի զաղտիքը և կապելու արեւ- ծանօթ լեզուի հետ: Բայց այս բոլոր փոր- ձերը անյաջող անցան, որովհետև Էդրիս- կներէնի բառերուն նշանակութիւնը ճշգրտած չէր նախապէս և համեմատութիւնները կ'ըլլային համաձայն ծայրի: Վերջին ժա- մանակներուն, Լեմնոս կղզիին մէջ գտնուած է տեղական լեզուով կարճ արձանագրու- թիւն մը, որ ըստ երևոյթին կապ ունի Էդրիսկներէնի հետ: Բայց այս խնդիրն ալ լուծուած չէ և Էդրիսկներէնի հարցը կը մնայ գեռ անյայտ: Էդրիսկներէնի անունը կը շարունակէ արդի Իտալիոյ Թոսկանա գաւառը՝ որ անոնց բնակավայրը եղած է: Գիտունները նոյնիսկ կը հաստատեն թէ Թոսկանայի արդի իտալացիներու արաւա- անութիւնը կը կրէ հնաքեր նախկին Էդ- րիսկներէնի ազգացութենէն: *Տես Corpus inscriptionum Etruscarum, 1893; Histoire des recherches et bibliographie ancienne; Skutsch, Etrusker joզուածը (Լեզուի բա- ժին) Pauly-Wissowa Realencyclopädie մէջ. G. Herbig, Etrusker joզուածը Ebert's Reallex. der Vorgeschichte մէջ և E. Fiesel, Etruskisch (Grundr. der idg. Sprach- und Altertumskunde V, 4), Berlin-Leipzig, 1951.*

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ՎՊԴ. ԶԴԱՆԱՆԱՆ

(Շարունակելի՝ 17)

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ս. Է. ՈՒԱՅԹԵՔԸՐ

Տնտրվելներ Տիեզերքի Մասին

և

Փասեթ Աստուծոյ Գոյութեան

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՍԿՋԲՆԱԿԱՆ

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՆԳ ՈՒՋԻՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թովմաս Ագուինացիի Հինգ Ուղիները կարելի չէ վերածել վերոյիշեալ տիպարներէն որեւէ մէկուն: Անոնց ամենէն բացայայտ նկարագիրը այն է որ բոլորին ալ մեկնակէտը փորձառական տուեալ մըն է. իբրեւ հաստատուած իրողութիւն կը նկատեն արտաքին աշխարհի գոյութիւնը եւ հիմնուած են ընութեան վրայ: Ասոր հետեւանքն է առաւելաբար ասոնց մեծ կարեւորութիւնը կրօնի պատմութեան համար: Հինգ Ուղիներուն ծագումը քրիստոնէականն է. անոնք բոլորն ալ իրենց ամբողջութեամբ կը զբաղուին Պաշտօնի, Արիստոտէլի, Ստոյիկեաններու կամ Մայմոնիտի մօտ. եւ Ս. Թովմաս, երբ կը վերադարձնէ զանոնք, բնաւ կամ գրեթէ փոփոխութիւն չէ մըտցուցած անոնց մէջ: Սակայն իր մեթոդը Ս. Անսելմոսի էջաբանական փաստին՝ ի նպաստ Հինգ Ուղիներուն, յայտնաբերած է մեծ յեղափոխութիւն մը քրիստոնէական կեցուածքին մէջ, նոր ուղղութիւն մը դէպի

արտաքին նիւթական աշխարհը, ճանաչում մը ստեղծագործութեան՝ իբրեւ ակնյայտ վկայութիւնը Ստեղծիչին: Նոր-Պաշտօնականութեան երկարատեւ գիշերը հասած էր իր վախճանին եւ արհամարհանքը որ կար նիւթին հանդէպ՝ կը պատկանէր անցեալին: Փաստարկութիւնները հիմնուած են խորապէս ճանաչումին վրայ ներքին յարաբերութիւններու՝ դէպքերուն միջեւ, յարաբերութիւններ՝ որոնք կը վերածեն զանոնք օղակաւորումներու կամ դասակարգումներու, որոնցմէ իւրաքանչիւրը կը տանի եւ կը հասնի Աստուծոյ: Այս դասակարգումներուն մէջ մեծ դեր ունի պատճառականութեան սկզբունքը: Ս. Թովմասի մտածողութիւնը տիրապետուած է Արիստոտէլեան այն գաղափարով որ ամէն երեւոյթի ետին կան պատճառներ որոնք ճանաչելի էոյթներ են: Բնութեան համակարգութիւնը ապահովուած է պատճառներու օղակաւորումներով՝ կախուած, այսպէս ասած, Աստուածութենէն: «Պատճառ» իմացքը մեծ փոփոխութիւններ կրած է Արիստոտէլէն ի վեր եւ Արիստոտէլեան պատճառի գաղափարը ներկայ բնագիտութեան մէջ կը կրէ մաթեմատիքական օրէնք կամ նախատեսութիւն անունները: Այս նոր իմացքին ազդեցութիւնները բնական աստուածաբանութեան վրայ պիտի ուսունանասիրուն թիւ մը անդին:

Ապա, ուշագրաւ է որ իւրաքանչիւր փաստարկութեան վերջին մասը հիմնուած է նմանուրեքան սկզբունքին վրայ, ըստ որում, երբ երկու տարբեր իրեր կը յայտնեն զուգահեռականութիւն մը որոշ երեւոյթներով, կարելի է արդարացիօրէն վերագրել մէկուն՝ միւսին մօտ յստակօրէն ծանօթ բան մը, մանաւանդ երբ վերագրուածը կապ ունի զուգահեռականութիւնը հաստատող երեւոյթներուն հետ: Ս. Թովմասի տեսութեան մէջ մեծ դեր ունի նմանողութեան այս սկզբունքը: Այսպէս, օրինակ՝ հինգերորդ փաստին մէջ կը դիմուի տիեզերքի կտրուկներէ փաստին եւ ներդաշնակութեան, յոյց տալու համար որ ընու-

թիւներ կը ձգտի նպատակի մը իրագործումին: Եւ այս երեւոյթը այնքան զուգահեռ — նման — է նիւթական մարմիններու ձգտումին իրենց յատուկ կացութիւնը զբտնելու, որ կը տարուինք, նմանողութեան հիման վրայ, տալու բնութեան բնութիւն մը՝ — φύσις — որ նման է նիւթական մարմիններու բնութեան — φύσις — :

Նմանողութիւնը, ինչպէս մասնաւորէն ընդհանուրին բարձրացող տրամաբանութեան ձեւը, օրինակէ մը կատարուած հետեւութիւն մըն է էապէս եւ իբր այդ՝ անորոշութեամբ շրջապատուած. կարելի չէ՝ բացարձակ համոզում ունենալ փաստարկութեան մը վրայ, որ անձանօթ էութիւններու գոյութիւնը կը հետեւցնէ մեկնելով պարզապէս տարրեր էոյթներու գոյութեան իրողութենէն: Գործնական կեանքի մէջ սակայն, հետեւողութիւն մը՝ նմոյշէ մը հանուած հետեւութիւն մը կրնայ յաճախ ծառայել իբրեւ տրամաբանական հիմ մը՝ համոզում գոյացնելու եւ գործի անցնելու համար:

Անտարակոյս որ պատճառականութեան եւ նմանողութեան պէս սկզբունքներ կը տանին մեզ ուղղակի կատարուած դիտողութենէն եւ փորձառկութիւններէն անդին եւ կը պատկանին էաբանութեան եւ անդրանցականի կալուածին, մէկ խօսքով՝ բնագանցութեան. ասով կը բացատրուի թէ ինչո՞ւ այս փաստերը ստիպողականութեան հանգամանք չունին. պատճառն այն է որ ընդհանուր հասկացողութիւն գոյութիւն չունի բնագանցական հարցերու շուրջ:

Ուրիշ ընդհանուր դիտողութիւն մը, որ բնականօրէն իր տեղը կը գտնէ հոս, այն է թէ փաստերը, ինչ որ ալ ըլլան, պէտք է կապուած մնան մեր մշակոյթին եւ անով պայմանաւորուած: Այս դիտողութիւնը կը կիրարկուի նաեւ զուտ մաթեմատիկայի խնդիրներուն, որոնք, ինչպէս տեսանք, կը պահանջեն նուազագոյն թիւ մը նախադրեալներու. որովհետեւ նոյնիսկ այս նախադրեալները, այսինքն տրամաբանութեան հիմնական սկզբունքները, ենթակայ են

փոփոխութեան: Վերջերս ասոնք խնդրոյ առարկայ եղան իրենց կարեւորագոյն կէտերուն մէջ՝ Պրուլերի ուսումնասիրութիւններով, զորս կարելի է յիշատակել այստեղ: Աւանդական տրամաբանութեան հիմն է «բերորդի արտաքսման սկզբունքը», որ կ'ըսէ թէ՝ կամ նախադասութիւն մը եւ կամ անոր ժխտականը միայն ճշմարիտ է: Պրուլըր քննական ուսումնասիրութեան կ'ենթարկէ «ճշմարիտ» բառը, եւ կ'ըզրակացնէ թէ՝ եթէ չկայ որեւէ երեւակայելի միջոց վստահ ըլլալու համար թէ նախադասութիւն մը ճշմարիտ է կամ ոչ, «ճշմարիտ» իմացքը որեւէ բանի չի ծառայեր, եւ թէ միակ համագործ «ճշմարիտ» բառին որ արժանի է գործածութեան «ստուգելի» բառն է: Զուգահեռաբար, կարելի է «սխալ» կոչել նախադասութիւն մը միայն այն ատեն, երբ անոր ժխտականը ստուգելի նախադասութիւն մը ըլլայ: Առնենք օրինակ մը մաթեմատիկայէն. Որ թուական արժէքը — շրջանակի մը ունեցած յարաբերութիւնը իր տրամագիծին հետ — . այսինքն 3,1415926536... որուն թուանշանները վերջ չունին, թէեւ կարելի է շարունակել շարքը որքան որ ուզենք: Նկատի ունենանք այժմ հետեւեալ նախադասութիւնը. «Տեղ մը այս տասանորդներու շարքին մէջ կը գտնուի յաջորդութիւն մը տասը հատ 5 թուանշաններու, այսինքն 5555555555»: Կարելի է մտածել որ տասանորդներու ճշգրիտ հաշիւ մը տայ այս յաջորդութիւնը, այս պարագային նախադասութիւնը ճշմարիտ է. եւ կամ կարելի է մտածել որ մէկը գտնէ Ե բրիտի փաստ մը թէ՝ այսպիսի յաջորդութեան մը հանդիպել անկարելի է, եւ այս պարագային նախադասութիւնը պիտի ըլլար սխալ. բայց յայտնի է թէ ասոնք չեն միակ հաւանականութիւնները. կարելի չէ՝ նախադասութիւնը ստուգել անպայմանօրէն եւ ոչ ալ անոր ժխտականը, այսինքն այդ նախադասութիւնը ճշմարիտ կամ սխալ չէ անպայմանօրէն՝ այն իմաստով որ կու տանք այժմ այդ բառերուն: Հիւսիսներու դաւանած անխախտ

հակադրութիւնը «Ճշմարիտ»ին եւ «սխալ»ին չ'արտայայտեր յարմար ծեւով մը կարելիութիւնները, զորս կարելի է գտնել եւ զանազանել նախադասութիւններու տրամաբանութեան մէջ: Հետեւաբար, այսպիսի նախադասութեան մը պարագային, կարելի է կիրարկել «երրորդի արտաբանութիւն»ը, եւ ինչպէս Պրուըր կամ իր աշակերտները ցոյց տուին, կարելի է տրամաբանութեան գոհացուցիչ դրութիւն մը ստեղծել առանց նկատի ունենալու այդ սկզբունքը: Այսպիսի «եռարժէք տրամաբանութիւն» մը, ինչպէս կը կոչեն զայն այժմ, ապագայցուած է որ չափազանց օգտակար է լուծելու զուգընթաց տեսութեան խնդիրները: Ինչ որ սերունդի մը աչքին կ'երեւի իբրեւ ներհայեցողութեամբ ստացուած անառարկելի տրամաբանական սկզբունք մը, կրնայ չուենալ նոյն երեւոյթը յաջորդ սերունդի աչքին, որ ունի աւելի լայն հայեացք մը տիեզերքի կարելիութիւններուն վրայ:

Այս կէտին հասնելէ ետք, կրնանք ըսել առայժմ բառ մը առարկութիւններու մասին, զորս միջնադարեան եւ արդի հեղինակները ուղղեցին Հինգ Ուղիներուն դէմ, հետագային ձգելով անոնց ընտելութիւնը: Այս առարկութիւններէն ոմանք կը փաստեն միայն փաստարկութիւններուն ոչ-ստիպողական հանգամանքը, առանց նուազեցնելու անոնց իրական տարողութիւնը զգալիօրէն: Ճշմարտութիւն է թէ մասնագէտ փիլիսոփաներու ուղղած ըննադատութիւններուն մեծ մասը կ'անգիտանայ, եթէ համարձակիմ այսպէս ըսել, ընդթը իրաւունքին՝ զանոնք ա՛յս ծեւով նկատի առնելու եւ նպատակը՝ որուն համար յղացուած են անոնք: Ս. Թովմաս պարագլին մէջ սարդի ոստայններ հիւսող վերացական բնագիտութեամբ զբաղող մը չէր, այլ քրիստոնեայ քահանայ մը, որ կը հետապնդէր զործնական ջատագովութիւնը միայն: Ան աշխատանքի լծուեցաւ ոչ թէ արտադրելու համար ապացուցումներ՝ մաթեմատիքական ապացուցումներու ստիպողական գորութեամբ, այլ ներկայացնելու փաստարկութիւններ, որոնց հանգամանքը ըլլայ Թոլ տալ մարդուն մտաջիւղէն եւ իրաւացիօրէն հետեւեցնելու իր կեանքի ուղ-

ղութիւնը: Կան այնտեղ բնագիտական ենթադրութիւններ, որոնց մասին տարակարծիք կրնան ըլլալ քարծորէն մտածող մարդիկ. բայց հասարակ մարդը բնականօրէն տարուած է այս ենթադրութիւնները ընելու իր պարզ աչքերը բանալով եւ անոնց հակելու դժուարութիւն չունի բնաւ: Իմ իսկ նպատակն նոյնքան գործնական է: Մէկ կողմ կը ձգեմ փիլիսոփայութեան վերացական հարցերը եւ կը կեդրոնանամ առաւելաբար աւելի համեստ՝ բայց կը յուսամ օգտակար հարցի մը վրայ՝ այն է գիտնալ թէ արտաքին աշխարհի մասին այն իմացումները, որոնք իբրեւ հիմ ծառայած են Ս. Թովմասի փաստարկութիւններուն, փոխուած են թէ ո՛չ գիտական մտքի զարգացման հետեւանքով, ԺԳ. դարէն ի վեր:

Կարելի է նոյնպէս յիշել այստեղ, կանխելով աւելի ամբողջական ընտելութիւնը հարցին, իւրաքանչիւր փաստարկութեան ընտելեան գործածած տրամախոհութեան յատկացուցիչ տարրերու մասին եղած մի քանի առարկութիւններ:

Առաջին փաստը, շարժումէն հետեւցուած, խոցելի է առաջին անգամ ըլլալով Կիլիոմ տ'Օզգամի կողմէ բանաձեւուած առարկութեամբ, ըստ որում «ամէն ինչ որ կը շարժի՝ ուրիշէ մը կը շարժուի» սկզբունքը, որուն վրայ կը կրթնի ամբողջ փաստարկութիւնը, անհաշտելի է *dynameis* ուժականութեան ճշգրիտ գիտութեան հետ եւ հետեւաբար սխալ:

Երկրորդը՝ պատճառ-արդիւնը շղթայաւորութիւնը փաստարկութիւնը, պէտք է հաշուի առնէ նոր տեսութիւնները պատճառականութեան մասին, հետեւանք նախ նեւտոնականութեան, ապա՝ զուգընթաց տեսութեան, եւ պէտք է արդարանայ Գանթի ամբաստանութեան դէմ, այն է թէ՛ պատճառականութեան սկզբունքը կրնայ կիրարկուիլ միայն փորձառութեան կալուածին մէջ:

Երրորդ ուղիին դէմ, որ կը կրթնի պատահականութեան եւ անհրաժեշտութեան գաղափարներուն վրայ, Գանթ կ'առարկէր թէ պատահականութիւնը եւ անհրաժեշտութիւնը մտքին յառաջ բերած ստորագրութիւններն են միայն եւ անպայմանօրէն

չին համապատասխանը առարկայական բանի մը: Կ'առարկէր նաեւ թէ Ս. Թովմասի փաստարկութիւնը կը ներփակէ ննթարկում մը էքսքանական փաստին զաղափարներուն, գտնափարներ, զորս նոյնիքն Ս. Թովմաս եւ Գանթի համաձայնաբար կը մերժեն: Աւելի ըլլալով, Բրոք. Պրոստ կ'առարկէ թէ «անհրաժեշտ էակ» գոյութիւն չունի, որովհետեւ անհրաժեշտականութիւնը բարոյական նախադրութիւն մըն է, որ կը կիրարկուի նախադասութիւններու եւ ոչ երբեք իրերու կամ գոյութիւն ունեցող բանի մը վրայ:

Չորրորդ ուղիին դէմ, որ է կատարելութեան աստիճաններէն հետեւցուած փաստը, թելադրուած է որ նոյն փաստարկութիւնը, կիրարկուած տարբեր պարագայի մը մէջ, կրնայ առաջնորդել նուազ ընդունելի եզրակացութիւններու. իրականին մէջ, ան շատ դիւրաւ տեղ կու տայ ծիծաղելիին: Օրինակ համար, շատ դիւրաւ կարելի է ընդունել որ որոշ մարդիկ կատակի զգացում մը ունին որ աւելի շեշտուած է ուրիշներէ. արդ — ըստ չորրորդ փաստարկութեան ձեւին —, ասիկա կ'ենթադրէ թէ գոյութիւն ունի էակ մը՝ որ կը մարմնացնէ կատակի զգացումին վերին աստիճանը եւ որ է, այսպէս ասած, գերազոյն կատակասէրը եւ տիպարը ամէն կատակասէրի. հետեւելով չորրորդ փաստարկութեան ուղիին, պիտի տարուէինք հաւանաբար այն եզրակացութեան թէ այդ տիպարը Աստուած է: Այսպիսի քննադատութեան մը կարելի է անշուշտ պատասխանել թէ Ս. Թովմասի փաստը կ'ենթադրէ բարոյական արժէքի մը գաղափարը: Անշուշտ թէ բարոյական արժէքը իրական եւ կարելոր բան մըն է եւ իբրեւ հիմ կը ծառայէ սքանչելի փաստերու Աստուծոյ գոյութեան ի նպաստ, բայց այդ կը տանի մեզ արտաքին աշխարհի քննութենէն անդին. ուրեմն չորրորդ ուղին կը պատկանի կալուածի մը՝ որ քիչ մը տարբեր է միւսներէն եւ զայն կը նկատեմ ներկայ գրքին սահմաններէն դուրս:

Հինգերորդ ուղին, իրերու կարգաւորութենէն եւ կառավարութենէն հետեւցուած փաստը, եղած է տեսակէտով մը՝ քրիստոնեայ ջատագովներու սիրելի փաստը:

Բայց անոր վարկը տուած է բանաձեւումներէ՝ որոնք շատ մտացի եւ շրջահայեաց չեն: Զայն բանաձեւած են երբեմն հետեւեալ կերպով. «կազմակերպութեան մը գոյութիւնը կը փաստէ կազմակերպչին գոյութիւնը», ինչ որ անշուշտ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ զուտ նոյնաբանութիւն մը: Այսուհանդերձ, մասամբ Հիւմի քննադատութիւններուն հետեւանքով բանաձեւուած իր «Տրամախօսութիւն Բնական Կրօնի Մասին» գրքին մէջ — հրատարակուած 1779ին — եւ մասամբ Գանթի «Ջուտ մտքի քննադատութեան» հետեւանքով, այս փաստարկութիւնը յստակացուեցաւ եւ բարելաւուեցաւ անոնց յաջորդող հեղինակներուն կողմէ. մենք պիտի ուսումնասիրենք զայն տիեզերքի մասին գոյութիւն ունեցող արդի տեսութիւններու լոյսին տակ, և. Գլուխին մէջ:

Համառօտելով, կարելի է ըսել որ՝ Ս. Թովմասի «Հինգ Ուղիներ»ուն հետ խառնուած են, առաւել կամ նուազ չափով, ուսուցումներ՝ շարժումի, պատճառականութեան, տիեզերագիտութեան եւ վախճանաբանութեան մասին, բոլորն ալ արիւնքաւորութեան աղբիւրներէ եկած: Մեր նպատակն է փնտռել թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան այս վարդապետութիւնները եւ կամ անոնց հետ կապուած փաստարկութիւններուն յարաբերութիւնը անոնց հետ՝ լուսաւորուած կամ ազդուած են քնազդտական փրկիւտփայլութեան հետագայ զարգացումներէն:

Թրգմ. ՇԱՀԷ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
(Շարունակելի՝ 6)

ՅԱՅՏՏՆՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԻ ԸՍՏ ՓԻԼՈՍՈՖԻ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ԶԻՆՔ ՈՒՐԱՅՈՂՆԵՐԸ

Բ

Յայտնութիւնը, ըստ Փիլոնի, ոչ միայն կարելի կ'ընէր Աստուծոյ ճանաչումը, այլ նաեւ ծնունդ կու տար աւելի ճշգրիտ ըմբռնումի մը Աստուծոյ մասին, և այսպէս անկիպ գանազան առիթներով իր ճառերուն մէջ կը բացատրէ թէ ի՞նչպէս կը տարբերի Յայտնութեանական ըմբռնումը Աստուծոյ՝ իմաստասէրներու գործին մէջ տրուած Աստուծոյ բանական ըմբռնումէն:

Փիլոն երեք գլուխներու տակ, որոնք կրնան ամփոփուիլ իբրեւ իմաստ՝ հակադրութիւնը Անհուն և Հունաւոր Աստուծոյ ըմբռնումին, կը ներկայացնէ Ս. Գրական ըմբռնումը Աստուծոյ որպէս հակադրութիւն յոյն իմաստասէրներու ըմբռնումին:

Նախ, Աստուած անհուն է այն հասկացողութեամբ որ անըմբռնելի է, որովհետեւ այն որ անհուն է՝ անըմբռնելի է, համաձայն իմաստասիրական ընթացի բանաձևին⁽¹⁾:

Աստուծոյ մասին իր խորհրդածութեանց սկիզբը, Փիլոն կը յայտարարէ թէ կարելի չէ ճանչնալ զԱստուած իր էութեան մէջ: Ինչ որ կարելի է գիտնալ Աստուծոյ մասին՝ իր Գոյութեան իրականութիւնն է: Այս զատորոշումը՝ Աստուծոյ Գոյութեան ճանաչողութեան և Անոր էութեան ճանաչողութեան միջև, նարութիւն մըն է յունական իմաստասիրութեան համար, ներմուծուած Փիլոնի կողմէ:

Փիլոնէն երկու դար ետք և անոր Աստուծոյ անըմբռնելիութեան ուսուցման ազդեցութեան տակ, Եկեղեցւոյ Հայրերու մտքին մէջ հարց ծագեցաւ թէ Պրատոն յղացած էր արդեօք Աստուծոյ էութեան անըմբռնելիութեան միտքը⁽²⁾, Անկախ պայմաններու տակ կարելի է ըսել որ Պրատոնի Աստուածը Մէկն էր Գաղափարներէ, իմանալի իր էութեան մէջ, և զոր կարելի էր նկարագրել, թէն Պրատոն անգիտակ չէր տրամաբանական գետնի վրայ ծագող զբոսաւարութիւններէն՝ որոնք կրնային յառաջ

գալ իր տեսակէտէն մեկնելով: Արիստոտէլի Աստուածն ալ իմանալի էր իր էութեանը մէջ⁽³⁾, Անեկարագրելի (ἀόρατος), Անանունանելի (ἀκατονόμαστος) և Անիմանալի (ἀκατάλητος) եղբիւրը, որոնցմով Աստուծոյ անճանաչելիութիւնը բացատրուած է Փիլոնի կողմէ, իրմէ առաջ չին տեսնուիր յոյն իմաստասիրական գրականութեան ամբողջ տարածքին իբրեւ Աստուծոյ ստորոգելի, բայց իրմէ ետք անոնք սկսան յաճախ գործածուիլ յոյն իմաստասիրութեան մէջ, Փիլոնի տեսակէտին՝ Աստուծոյ անըմբռնելիութեան, գլխաւոր ազդիւրը՝ իր իմաստասիրական խիստ մեկնութիւնն էր Ս. Գրքի աղբիւրին, նմանեցնելով զԱստուած Երկնային, երկրային և կամ ջրային որեւէ մարմնի, Փիլոնի համար Աստուծոյ «Աննմանութիւնը» կը նշանակէր Անոր Եղականութիւնը, որով Ան չէր պատկաներ որեւէ որոշ դասի մը և հետագայր կարելի չէր որեւէ յղացք բանաձևել իր մասին և որով Ան անըմբռնելի կը գտնուար⁽¹⁰⁾:

Երկրորդ՝ Աստուած անհուն է իբրեւ անհուն Բարութիւն: ա) Աստուած կը գործէ Կամքով, Զեռով և Նպատակով բացարձակապէս ազատորէն: բ) Աստուած մը գործադրէ իր Անձնական Նախախնամութիւնը մարդոց վրայ: Այս յղացքը՝ Աստուծոյ անհուն բարութեան իր ամբողջական գործադրութեամբ, Փիլոնի կողմէ կ'առաջարկուի որպէս հակադրութիւն յոյն իմաստասէրներու տեսակէտներուն: Արդարեւ, Փիլոն գիտէր թէ յոյն իմաստասէրները կը նկարագրէին զԱստուած որպէս Բարի ՈՅի: Եւ թէ անոնցմէ ոմանք, ինչպէս Պրատոն և Ստոյն-իկեանները բայց ոչ Արիստոտէլ, Անոր կու տային Նախախնամող ստորոգելին: Սակայն Բարի ստորոգելին զոր անոնք կու տային Աստուծոյ իր սովորական առումով չէին գործածէր, որպէս արարք մը կատարուած Կամքով, Զեռով և Նպատակի մը համար, այլ անոր կու տային այլաբանական իմաստ մը անոր համար որ անփոփոխելի և իմանձեւ չարժուումը՝ որ Աստուծոյ բնութիւնէն անհրաժեշտաբար յառաջ կու գար, իմաստուն կամքն էր ի՞նչպիսի նպատակ առաջնորդուած գործողութեան մը նկարագիրը ունէր:

(9) Cf., my paper "The Knowability and Describability of God in Plato and Aristotle", Harvard Studies in Classical Philology, 56-57 (1945-46), pp.

(10) Cf. Philo, II, pp. 94 ff. [233-249.

(1) Phys. I, 4, 187 b; 7, Metaph. II, 2, 994 b, 27-30.

(2) Cf., Philo, II, pp. 112-113.

Այլաբանական նոյն իմաստով է որ կը գործածէին Բարի ստորոգելին Աստուծոյ համար ոչ միայն Արիստոտէլ և Ստոյիկեաններ՝ այլ նաև Պլատոնը։ Այն հայրցման թէ «Աստուած ինչո՞ւ ստեղծեց Տիեզերքը»՝ Պլատոն կը պատասխանէ, որովհետև ԱՆՆ Բարի էր և կամ ԱՆՆ կը փափաքէր որ ամէն բան բարի ըլլար»⁽¹¹⁾։ Հակառակ իր «Փափաքելով բարին գործածութեան», Պլատոն կը հաստատէր թէ Աստուած տարբեր նախընտրութիւն մը չունէր Տիեզերքի ձևաւորման մասին։ Անիկա չէր կրնար տարբեր Տիեզերք մը ստեղծել որովհետև կային⁽¹²⁾ «նախասահմանում Օրէնքներ» (νόμοι εἰσαρμμένοι) որոնցմով Ստեղծագործ Աստուածը առաջնորդուած էր իր ստեղծագործութեան ընթացքին։

Նմանապէս, անոնք նախախնամութիւն եզրը գործածած են իրեն անփոփոխելիորէն նախասահմանուած օրէնքները։ Ինչպէս Եւկլիդեսը Հայրեր Փիլոնէն դար մը ետք և իր ազդեցութեան տակ փորձեցին ցոյց տալ որ նախախնամութիւնը ըստ յոյն իմաստասէրներու կը նշանակէր տիեզերական և ոչ թէ անհատական նախախնամութիւն⁽¹³⁾։ Հակառակ Ստոյիկեաններու ըսածին որ յուրականին կը ներկայացնէ յոյն իմաստասէրներու տեսակէտը թէ աստուածներ հոգ կը տանէին գլխաւոր բաներուն և կ'անտեսէին երկրորդականները⁽¹⁴⁾։ Փիլոն կ'ըսէ. «Աստուած նախախնամով հոգածութիւն մը ունի ոչ միայն կարևոր իրականութեանց՝ այլ նաև անոնց որոնք նուազ կարևորութիւն ունին»⁽¹⁵⁾։

Փիլոն անտեղեկ էր այն շատ մը զբոսաւորութիւններէն՝ որոնք կրնային ծագիլ Աստուծոյ տրուած Բարի ստորոգելէն։ Անիկա մասնաւորաբար՝ զիտակ էր այն դժուարութիւններուն՝ որոնք կը ծագէին ֆիզիքական և հոգեկան Չարի գոյութեան հարցէն։ Անիկա մանրամասնօրէն, Ս. Դրաւան և իմաստասիրական եզրերով քննած է այս խնդիրը⁽¹⁶⁾։ Օգտագործած է նաև իւրաքանչիւր պատասխան՝ տրուած Եբրայական ազգային աւանդութենէն և փիլիսոփայութենէն։ Բայց հակառակ բոլոր լուսա-

բանութիւններուն, տակաւին անլուծելի կէտ մը կը մնար ընդհանուր խնդրէն և այդ կէտն էր զՈր Փիլոն կը լուծէր որդեգրելով Աստուծոյ Անըմբռնելիութեան սկզբունքը։ Ոչ միայն Աստուծոյ էութիւնը չենք ճանչնար, այլ նաև Անոր Նպատակը և այդ Նպատակին իրագործման Միջոցները և Աստուած — կ'ըսէ Փիլոն — կը դատէ այնպիսի չափանիշով՝ զոր մարդկային բանականութիւնը չի կրնար որդեգրել⁽¹⁷⁾։ Եոյն հաստատուումը պարզ յարասութիւն մըն է Սովորոր նամացիի խոսքերուն, յիշուած Յոսի Դրքին մէջ, Չարի գոյութեան հարցի աղբյուրէն, թէ մէկը պէտք չէ փորձէ գտնել Աստուծոյ կերպարեկալ խորունկ գաղտնիքները և զամ փերահասու ըլլալ Ամենակալի Նպատակին (Յոբ, ԺԱ., 7)։

Երրորդ՝ Աստուած անհուն է ամենակարող և կամ անհուն կարողութիւն ունեցող իմաստով։ Փիլոն Ամենակարող ստորոգելին չորս նշանակութիւն կու տայ։ —

ա) Աստուած ոչինչէն ստեղծեց տիեզերքը և անոր մէջ դրաւ որս օրէնքներ՝ որոնցմով կը ղեկավարուէր ան⁽¹⁸⁾։

բ) Նախքան ստեղծումը մեր տիեզերքին, եթէ Աստուած կամենար, կարող էր ընաւ չստեղծել զայն, և կամ կարող էր ստեղծել ուրիշ տիեզերք մը՝ տարբեր օրէնքներով ղեկավարուող⁽¹⁹⁾։

գ) Աստուած կրնայ անտեսել իր իսկ հաստատած օրէնքները մեր տիեզերքին համար և գործել տարբեր միջոցներով՝ զորս կը կոչենք «Հրաշքներ»⁽²⁰⁾։

դ) Աստուած եթէ կամենայ՝ կարող է կործանել այս տիեզերքը և ստեղծել նոր երկինք և նոր երկիր։ Թէև ըստ Փիլոնի Աստուած այնքան բարի է որ պիտի չուզէ ընել այդ⁽²¹⁾։

Ամենակարողութեան այս ըմբռնումը իր չորս երեսներով ներկայացուած է Փիլոնի կողմէ իրեն զօրաւոր հակադրութիւն մը յոյն իմաստասիրութեան իւրաքանչիւր զարդի։ Դարձեալ, վերոյիշեալ Աստուծոյ Ամենակարողութեան ըմբռնումին համաձայն, Փիլոն կը մերժէ Արիստոտէլեան տիեզերքի յաւիտենական ըլլալու տեսակէտը սայն հիմամբ — կ'ըսէ Փիլոն — որ

(11) Timaeus, 29 D-E. (12) Ibid. 41 A.

(13) Cf. Justin Martyr, Dialogus cum Tryphone 1. (14) Apud Cicero, De Natura Deorum II, 66, 167; Cf. III, 35, 86; Plutarch, De Stoicorum Repugnant.

(15) De Migratione Abrahami 33, 186. [titis 37, 2.

(16) Cf. Philo, II, pp. 279-303.

(17) De Providentia 2, 54. Cf. Philo, II, p. 291.

(18) Cf. Philo, I, pp. 325-347. [n. 49.

(19) Cf. ibid., I, pp. 315-316.

(20) Նոյն, էջ 347-356։

(21) Նոյն, էջ 316։

անհկա տարաբարձորէն Աստուծոյ կը փրկազրէ յաւիտեանական անդորոյ թիւին մէջ⁽²²⁾։ Ասով անք ըսել կ'ուզէ թէ ենթադրուած գոյութիւնը յաւիտեանական տիեզերքի մը, Աստուծոյ կողմէ ստեղծուած, սահմանափակուած պիտի ըլլար Աստուծոյ կարողութեան։ Նոյն պատճառաբանութեամբ ան կը հաստատէ՝ Պղատմական Նախագոյ Նիւթիմը, որմէ Աստուած ստեղծած ըլլար տիեզերքը, նոյնինքն Աստուծոյ ստեղծութիւնը⁽²³⁾։ Հոս ալ Անստեղծ և Յաւիտեանական Նիւթիմ գոյութեան տեսակէտը սահմանափակուած պիտի ըլլար Աստուծոյ կարողութեան։ Այս պատճառաւ է որ անհկա կը միջոյց նաև Աստուծոյ որպէս ճակատագիր Մտորկեան ըմբռնուած⁽²⁴⁾, որովհետև ճակատագիր կը նշանակէ ներքին սահմանափակուած մը Աստուծոյ ազատ կամքով գործելու կարողութեան։

Աստուծոյ Ամենապալուածեալն այս յաջորդաբար շեղուած ձևով մշակուած է Փիլոսոփ կողմէ իր հաստատութեան մէջ որոնցով կը փորձէ պատասխանել այն կարգ մը հարցերուն՝ որոնք կրնային իր մտքին մէջ ծագած ըլլալ⁽²⁵⁾։ Ինչո՞ւ այս կարգադրումը տիեզերքի ինչո՞ւ աստիճանաբար փայլը երկնքի մէջ, ինչո՞ւ թողունքու թողիքը մթնոլորտի մէջ, ինչո՞ւ ձուկերու լողալը ջրի մէջ, ինչո՞ւ ծառերու անուր, գաշտերու մէջ, Հիթանոս յայն իմաստասէրները երկու պատասխան ունէին. նախ՝ կարգը հաստատուած էր յաւիտեանականութեան կողմէ անփոփոխ մնալու ճակատագրով, և երկրորդ՝ կարգը պատահականութեան մը արդիւնքն էր և ասով ալ կրնար փոխուիլ։ Այս երկու տեսակէտներուն իրրեւ հակադրութիւն Փիլոսոփ կը պաշտպանէ այն տեսակետը թէ այն ամէնք (Ամենապալուած Աստուծու թիւին մը) գործն են։ Աստուած իր ամենապալուածութեամբ նախագոյ էր տիեզերքէն և կարող էր ստեղծել ուրիշ տիեզերք մը՝ զի կարողութեամբ օրէնքներով։ Տիեզերք մը ուր կրնար գոյութիւն չունենալ օրերու և եղանակներու յաջորդականութեան և ուր ծառերը կրնային աճիլ երկնքի մէջ և աստղերը՝ փայլիլ երկնքի վրայ։ Եւ հիմա որ Աստուած ստեղծած է տիեզերքը իր ներկայ կարգադրութեան մէջ կարող է պայն չընել, և սակայն Ան խոտացաւ պահել, միայն բարի նպատակի համար վերապահելով իր կարողութիւնը։ Նպատակ մը զոր աւելի

քան երբեք Անհկա գաղտնի կը պահէ մեզմէ։ Փիլոսոփ հակառակ գիրքաւորումը՝ ընդդէմ յայն իմաստասէրներու մտքին մէջ տիրող ընդհանուր տեսակէտին՝ թէ տիեզերքի այս կարգադրումը անխոստափելի էր, արտայայտուած է իր բազմաթիւ կրկնած բանաձևին մէջ թէ Ամենին բան կարելի է Աստուծոյ համար (πᾶντα ὁ θεὸς δύναται) ⁽²⁶⁾ — բանաձև մը որ կը ցուցնէ Ս. Գրքի Առաջին Գրքի խորագրութեան մէջ յիշուած Յորի արեւարկութիւնը Աստուծոյ։ «Պիտեմք զի կարող ես յամենայն ժամ, և տկարանայ ինչ ոչ Քեզ» (Եսթ. 1:11)։

Ս. Գրքի այս չորս տեսակէտները, Փիլոսոփ կողմէ մշակուած, ընդհանրապէս որդեգրուած են Միջօրսական, Քրիստոնէական և Ուշած կրօնքներու կողմէ։ Բոլորն ալ կ'ընդունին պատմական և վերջնական յայտնութեան մը գոյութիւնը, աւելցնելով սակայն շարունակական և լրացուցիչ յայտնութեան էր տեսակէտը։ Բոլորն ալ կ'ընդունին Աստուծոյ անընդունելիութեան տեսակէտը, թէ երբեք տարբերութիւններ կան իրենց տուած Ս. Գրքական ստորագրութիւնը մեկնաբանութեանց միջև։ Վերջապէս, անոնք կ'ընդունին սկզբունքը Աստուծոյ ամենապալուած և Ամենապալուածութեան, Փիլոսոփ ըմբռնած ձևով, թէ և զիտակ են անկէ ծագող շատ մը գծուարկութիւններուն, մասնաւորաբար Ջորջ Գոյնթիան հարցին։ Անոնք այս և ասոր նման հարցերը կը լուծեն Աստուծոյ անըմբռնելիութեան ճամբով։

Պէտք չէ գարմանալ ուրեմն որ արդի փիլիսոփայութեան մէջ, գոնէ մինչ օրէն, զարբէ, անոնք որոնք յարձական թիրախ դարձուցին Ս. Գրքական իմաստասիրութիւնը իրենց յարձակումը կեդրոնացուցին փրօյնիւն չորս սկզբունքներուն վրայ։

Քննենք այդ չորս կէտերուն դէմ յարուցուած հարցերը և տեսնենք թէ ինչպէս պիտի պատասխանէր անոնց Ս. Գրքական իմաստասէր մը։

Թրգլ. Վ. Ա. Փ.

Եւ Ա. Ս. Պ.

(Շարունակելի՝ 2)

H. A. WOLFSON

Harvard University

⁽²²⁾ Նոյն, էջ 295 ff. ⁽²³⁾ Նոյն, էջ 300-316:

⁽²⁴⁾ Նոյն, էջ 328-330: ⁽²⁵⁾ Նոյն, էջ 315-316:

⁽²⁶⁾ Opit., 14, 46; Cf. Jos., 40, 244; Mos., 1, 31. 174; Qu. in Gen. IV, 17.

**ԲԱՑԱՌԻԿ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ**

Կ Ո Ղ Մ Է

Շնորհակալութեամբ կ'արձանագրենք այստեղ մեր նուիրատւութիւն մը Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան կողմէ կատարուած՝ ի նպաստ Պատրիարքարանիս։

Անցեալ տարուան Նոյեմբերին, Վանքի խոհանոցի եւ սեղանասան քաժնիկ ջակ՝ Կամարակապ հին մատանին յանկարծական փրուզումով, վնասուած էր ամբողջ քաղաքում մը եւ երեք յարկեր փրած էին։

Ընդառաջելով Պատրիարքարանիս պիւնումին, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը յանձն առաւ նախնական վերանորոգումի ծախար։

Այժմ կատարուած են արդէն յիշեալ վերանորոգումները, որոնց համար Աթոռիս բարերար հիմնարկութիւնը կը տրամադրէ 1608 սփերին։

Պատրիարքարանիս երախագիտութեամբ կը յիշատակէ սոյն նուիրատւութիւնը եւ կը գովէ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան նախանձախնդրութիւնը՝ Յակոբեանց դարաւոր Վանքի պահպանման եւ պայծառութեան համար։

ԴԻԻԱՆ Ս. ԱԹՈՒՈՅ

Ազգի մը մեծութիւնն ու արժանիքը կը չափուի որքան իր մեակոյթով, իր ուրոյց գրականութեամբն ու արուեստովը, նոյնքան եւ իր բարոյական ուժով, իր բարեգործութեան կոթողներով, իր բարերար եւ մարդասէր անձնաւորութիւններով։

Մենք, իբեւ ազգ, մեծ եղած ենք ո՛չ միայն մեր հոգիի ու գրչի հսկաներով, մեր իւրաքանչիւ ֆաղափարութեամբ ու մեակոյթով, այլ որովհետեւ կրցած ենք ծնունդ ձալ ճաշել Սանասարեաններու, Պօղոս Նուպարեան, Կիւլպէնկեաններու, Գարակեօզեաններու եւ Մելլոնեաններու նման մեծանուն Բարերարներու՝ որոնց սիրք իրենց զանգեւ աւելի՛ բարձր մնացած է միշտ ...:

Հերոսները միայն պատերազմի դաշին վրայ, իրենց ֆաշութեամբն ու անձնութեամբը պանծացողները չեն։ Հերոս են ճաշել անոնք՝ որոնք աւելի, առանց փոխարինութեան սպասելու, երբեմն իրենց բոլոր ինչն ու ստացուածքը։ Այս ճշտակեցով, մեր անմահ Բարերարները արժանի են ամէն գնահատանքի եւ երախագիտութեան։

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

Ն Ա Մ Ա Կ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՂ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԷՆ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

ԵՒ

ԿԱՅՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Թ. 207

15 Մարտ 1961

Ս. ԷՋՄԻԱՆԻՆ

Ամենապատիւ

Տ. Նիկիեկ Արքեպս. Տերեւեան

Պատրիարք Ներսապետի Հայոց

Ներսապետ

Միւրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս,

Հրաւափառ Յարութեան լոյսը վերափոխ
կը տուայ աւխարհի հորիզոններուն վրայ եւ
մեր սրտեհեմներս:

«ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱԻ Ի ՄԵՌԵԼՈՅ, ՄԱՀ-
ՈՒԱՄԲ ԶՄԱՀ ԿՈՆԵԱՅ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԵԱՄԲՆ
ԻՒՐՈՎ ՄԵՋ ԶԿԵԱՆՍ ՊԱՐԳԵՆԵԱՅ»:

Եւ մեր հոգիները նորեւ կը լեցուին
հագր ուրախութիւններով: Զի կը հաւատանք
մեմք, թէ դասարկ է զերեզմանը խոչեալ
Քրիստոսին եւ ազատ է յոյսին նանապարհը
դէպի յաւիտեանական կեանք:

Արդ, օրեղի Սրբազան եղբայր, եւ Դուք,
աստուածասէր միաբանակից եղբայրներ, եւ
Դուք, հաւատացեալ զաւակներ Մեր, ցնծա-
ցեք եւ ուրախ եղեք, հոգիով եւ ազգեք եւ
օրհնեցեք զԱստուած: Եւ մանաւանդ փրկու-
թեան մեծ յոյսով եւ յարուցեալ Փրկչին
շնորհներով վերանորոգեցեք Ձեր մէջ հին
մարդը եւ մօտեցեք իր լոյսին, գառնալու
համար «լուսոյ որդիներ»՝ խորհրդով, բա-
նի եւ գործով: Թող Ձեր սրտերը ջերմանան
աւետարանական սիրոյ եւ խաղաղութեան
շունչով եւ Ձեր ձեռքաց բոլոր գործերը ըլ-
լան բարի, շնորհաւոր:

Թող ծաղկին Ձեր եկեղեցիները Ս. Էջ-
միածնի աստուածային օրհնութեան ներքեւ,
բող աւին ու զօրանան Ձեր բոլոր եկեղեցա-
եան կազմակերպութիւնները եւ յաջողու-
թեամբ պատկուին Ձեր սուրբ ծաղիւրները
եւ աշխատանքները:

Քաջառողջ ու բարօր, իբրեւ հարազատ
եղբայրներ, ապրեցեք եւ գործեցեք Քրիս-
տոսի սիրով եւ հաւատով: «Ոչ բարձրութիւն
եւ ոչ խորութիւն, եւ ոչ այլ ինչ արարած՝
կարէ մեկնել զմեզ ի սիրոյ անտի Աստու-
ծոյ, որ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր»
(Հռովմ. Ը. 39), դի այո, նամարապէս,
նամարապէս «ՅԱՐԵԱԻ ՔՐԻՍՏՈՍ Ի ՄԵՌԵ-
ԼՈՅ»: Եւ «ՆՄԱ ՓԱՌԻ ՅԱԻԻՏԵԱՆՍ, ԱՄԷՆ»:

Շնորհք եւ Սեր Յարուցեալ Որդւոյն Աս-
տուծոյ եղիցին ընդ Ձեզ այժմ եւ միշտ:
Ամեն:

Վ Ա Զ Գ Է Ն Ա.

Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս
Ամենայն Հայոց

ՆԵՐՍԷ

Հայրապետական

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր

Պէյրաք

Նորին Ամենապատուութիւն

Նիկիեկ Արքեպս. Տերեւեան

Պատրիարք Հայոց

Ներսապետ

Ս. Զատիկի առթիւ, կը ներկայացնենք
Ձերդ Ամենապատուութեան եւ Ս. Յակոբեանց
Միաբանութեան մեր լաւագոյն մարդեր-
ներն ու շնորհաւորութիւնները, եւ կ'ապ-
րենք որ Աստուած պարգեւէ խաղաղութիւն
աւխարհիս եւ բարգաւանութիւն Հայոց. Եւ
կեղեցեալ:

Զ Ա Ր Ե Հ Ա.

Կաթողիկոս Կիլիկիոյ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Եր. 1 Ապրիլ. — Յիսասկ յարութեան Ղազարու: Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամադրանք էր Հոգշ. Տ. Վրթանէս Արք. Դաւայնեան: Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի երկնեառականութեան ընդմիջումը կարգուեցաւ ինչպէս նաև օտար վարժարաններու հայ ուսանողներ տառցան Ս. Նաղարգոյ թիւն:

— Կէսօրէ վերջ, վաղուան Եղեղեղապարի տունին առթիւ, Միարանութիւնը ճշգրտեցաւ մատուցողութեան Ս. Գրութեան Տաճար, գլխաւորութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր՝ որ նախագահեց մեր վերնամասերուն մէջ պաշտօնաւոր երկնեան ժամերգութեան և նախատնակին ու պաշտօնական գնացքով վերադարձաւ Մայրավանք: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Միարանեղեաց այնցութեան հանդիսաւոր թափօր Տաճարէն ներս, գլխաւորութեամբ Հոգշ. Տ. Անուշաւան Գրք. Ջոյնանեան:

● Կիր. 2 Ապրիլ. — Ծաղկազարդ: Գիրնային և առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտօնեցան և Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Գրութեան, մեր վերնամասերուն մէջ ժամադրանք էր Հոգշ. Տ. Փռնէն Արք. Աւետիքեան: Ապա կատարուեցաւ մեծահանգէս թափօր Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին և Պատանդանդաշին շուրջ, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր: Թափօրականքը ի ծնունդն ինքնին արմատեղեաց և ձիթեղեաց օտար, իսկ մեր թափօրին կը հետեւէին Ղազար և Ասորաց թափօրները: Ժամը 1.30ին, Միարանութիւնը վերադարձաւ Մայրավանք և ընդ գլխաւորապէս շաբական երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

— Կէսօրէ վերջ, տունական օրերու իր շքեղ հանդերձանքը զոգեցաւ Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Անդառառ», ապա պաշտօնեցան երկնեան ժամերգութիւն, ընդմիջուած տունին յատուկ հոգեպաշտարան շաբականներով, և հիւրանոցեղէն յոյժ արտադրաւ արարողութիւնը, բոլորն ալ նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Սուրբի Արքեպս. Քէմհանեանի Այս առթիւ, Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրք. Վարդանեան կարգաց վարդապետներու բացման մասնակցող բարեպաշտ հաւատացեալներու անուանացանկը, և հոյ ըրաւ ներկայութեան որ իրենց լուսանկարով նպատակը Ազգային թագաւորութեամբ մէջ գործունէութիւնը եղբայր-քոյրերուն: Այդ նպատակով, եկեղեցւոյ շոյգ մուտքերուն զրուած էին պնակներ:

● Գշ. 4 Ապրիլ. — Աւագ երեւոյթ: Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարազը մատուցուեցաւ Ս. Գրութեան Տաճարի գաւթին վրայ բացող Ս. Գլխադիր Աւետարանի հայապատկան մատան մէջ, ժամադրանք էր Հոգշ. Տ. Հայկապետ Վրք. Պաշտման, որ ապա նախագահեց Տաճարէն

ներս կատարուած Տնօրինական Սրբապետաց այնցութեան թափօրին, աւեր իւրաքանչիւր հանգրուանին բացատրութիւններ տալով ուխտաւոր հաւատացեալներուն:

● Եշ. 6 Ապրիլ. — Աւագ Հիգեւոյթ: Առաւօտեան ժամերգութեան ետք, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ զարգ Ապաշխարողաց:

— Ժամը 10ին, հանդիսաւոր Ս. Պատարազ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Անգանին վրայ: Ժամադրանք էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրէկ Նպս. Արմանեան: Կարգացուեցաւ Ս. Բարեպղ Նալարպետի Հոգեօրդութեան ծառը, զերգանցօրէն վին և շինիլ խառնեցով իր, Բաղմաճարիւր հաւատացեալներ մասնակցեցան Հաղորդութեան մեծ խորհուրդին:

— Կէսօրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր նախագահութեամբ, կատարուեցաւ «Ունալուրայի» հոգեպաշտարանութիւնը: Ներկայ էին բաղմաթիւ օտար հրաւիրեալներ, պետական և դինաւորական ղեմեր, ինչպէս նաև Անգիլեան Գերշ. Արքեպս., որ, ըստ սովորութեան, արարողութեանց արարելի զոգտաւորութեամբ բարձրացաւ Աւագ Թորան, ուրկէ Անգիլեան լեզուով կարգաց Ունալուրայի վերաբերեալ Ս. Միակեան համարները:

— Ժամը 5ին, փոքր թափօր մը այնցեց Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին (Ա. Բաւար Քրիստոսի): Թափօրը կը գլխաւորէր վանուց Տնտուշը, Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրք. Ջոյնանեան: Ս. Զինի Նիլի ծառին առկէ կատարուած Աւետարանի ընթերցումէն ետք, Հոգշ. Տ. Կիրակ Վրք. Գարիկեան թարգմաց վանուց բակն ու տանիքները լեցնեալ ժողովուրդին, խոսելով Յիսուսի մատուցութեան, դատաւարութեան, Պետրոսի ուրաջման և յարակից զէպեքտե մտքին, տալով նաև պատմականը Նոյն վանքին:

— Իրիկուն ժամը 7ին մինչև կէս գիշեր, Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնեցաւ «Բաւարման» կարգը՝ տարգրեցելի խորհրդաւորութեամբ, և նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր որ «Բաւար» ի բարձունքէն ետք ապաւորել շարողով մը վրէ հանեց Եւսեփ գիրնընուան փրկարար նշանակութիւնը:

● Ուր. 7 Ապրիլ. — Աւագ Ուրբա: Կէսօրին, Ս. Գրութեան Տաճարի մեր վերնամասերուն մէջ պաշտուեցաւ «Բաւար» թափօրը, նախագահութեամբ Հոգշ. Տ. Անուշաւան Վրք. ի:

— Կէսօրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցաւ հանդիսաւոր «Բաւար» կարգը, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր:

● Եր. 8 Ապրիլ. — Ճրագալոյց Ս. Զատիկ: Առաւօտեան ժամը 8ին, փոքր թափօր մը, գլխաւորութեամբ Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Գերշ. Վրք. Նաղարեանի, մեկնեցաւ Ս. Թարութեան

Տահար, կատարելու համար Տահարի գրան բացման առանձնահատուկ ձևակերպությունները:

— Ժամ 10ին, Ամեն. Ս. Գաորիարք Նոր զըլ-խաւարութեամբ, Միարանութիւնը մեկնեցաւ Ս. Թարութեան Տահար, ուր յաջորդաբար կատարուեցան Լուսաւորեալի հանգիտութիւնն ու յարակից պարագայութիւնները, ժամը 1ին, Յունաց Ամեն. Ս. Գաորիարքը և մեր Լուսաւորեալը՝ Նոր զըլ. Տ. Թաղար վրդ. Վարդանեան, զգեստաւորուած, մտնել Ս. Գերեզման, ուրիշ շատորդ մը ետք զուգահեռ պիտի գար նուիրական լայսը, որով պիտի լուսաւորէին Տահարէն ներս խնուած բազմազգի և արանքաւոր իւսակազմները, մինչ Ս. Գերեզման, ստեղծելով ընդհանուր խնդրաւորութեան մը ընդհանուր մը, մինչ զուսակազմի կը զողանջէին յունական և իսլամական բայր զանգերն ու կողնակները Տահարին. Ամեն. Ս. Գաորիարք Նայրը մեր ժիւրական պատշաճաբան նուիրական լայսով մտնել Լուսաւորեալները, մինչ Ս. Գերեզմանին շուրջ ընթացք հասնէ մեր թափօրը, Տահարին կամարները խնդրանքով ճարտութեան աւետարտ փառեղբայր շարակաւոր. Թափօրը կը զըլ-խաւարէր Նայր. Լուսաւոր Նայրը՝ որ կը կրէր խոր եղիկազօտական, իսկ մեր թափօրին կը հետեւէին Ղազար և Ասորաց թափօրները, ժամը 2.30ին, Միարանութիւնը շքերթով վերադարձաւ Մայրավանք, Գաւթի թեղանի գիւմը, Ամեն. Ս. Գաորիարքն ու Նայր. Լուսաւոր զգեստաւորուեցան, մինչ զպիտիւնը սկսան երգել Վերիստոս յարեաւ շարակաւոր՝ որով թափօրը մուտք գործեց Մայր Տահար:

— Ժամ մը ետք, Մայր Տահարին մէջ կը սկսի շրջապայլցի առարդութիւնը, ապա կը մատուցուի Ս. Գաորարք՝ Աւագ Սեղանին վրայ, Յարութեան արտաւանջ աւետարտին հետ կը բացուի երկնացոյնն ու ներքաւորեալ Վաղ թորանին, ի յայտ բերելով բովանդակ շքեղանք անոր, առաւել փայլ մը զգեցաւ պատահաններէն վրեժ ինկած սփի շառաչներու տակը արեգանին ժամարարն էր Նայր. Տ. Օհան վրդ. Գաղապեան: Ապա, Գերբ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Նախագահեց Ս. Զատիկ նախատօնակին, որմէ ետք Այսօր յարեաւ շարակաւոր երգելով Միարանութիւնը բարձրացաւ Սեղանատուն՝ ընթերթի:

● Կիր. 9 Ապրիլ. — ՋԱՍՏԻ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՆԱՐԱՆՈՒՆ ԿԵՐԱՆՈՒՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆ ԺԱՄԸ 2ին, Միարանութիւնը թափօրէն արդէն ու թիչ ետք, զխաւարութեամբ Գերբ. Տ. Սուրէն Արքեպս. լուսեւր լայտերներով կը մեկնի Ս. Թարութեան Տահար, ուր կը զայտարարէ առաւտոտեան ժամիրգութիւնը, մինչև հաջորդ, մեր վերնամարտն մէջ, Ապա, Միարանութիւնը զգեստաւորուելով հիշնէ Ս. Գերեզմանի շրջապայլ, ուր կը կատարուի ետագրած մեծանշանք թափօր նշելին և Գաորանտեղաւն շուրջ, իսկ Ս. Գերեզմանի դրան՝ Անգառտան, Նախագահութեամբ Գերբ. Նանդիտապետ Սրբազանին: Մեր այս թափօրին ու կը հե-

տեղին Ղազար և Ասորաց թափօրները: Առաւտոտեան ժամը 7ին, Գերեզմանին վրայ մատուցուեցաւ հանգիստաւոր Ս. Գաորարք: Ժամարարն էր Գերբ. Տ. Սուրէն Արքեպս. Գէմ. հանեան, որ քարոզեց Թարութեան խորհուրդին շուրջ, Բազմախարիւր հաւատացեալներ ստացան Ս. Նայրգորութիւն, ժամը 9.30ին, Միարանութիւնը վերադարձաւ Մայրավանք և Վերիստոս յարեաւ շարակաւոր երգելով բարձրացաւ Գաորիարքարան:

— Կէսօրէ վերջ, Մայրավանքի մեծ բակին մէջ կատարուեցաւ Զատիկեան մեծ Անդառաճը, հանդիսապետութեամբ Ամեն. Ս. Գաորիարք Նոր:

● Բշ. 10 Ապրիլ. — Տիւրքաւիկ մեկնեց: Օրուան հանգիստաւոր Ս. Գաորարքը՝ Մայր Տահարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուց Ամեն. Ս. Գաորիարք Նայրը, որ քարոզեց Թարութեան ստուգութեան և զօրութեան մասին՝ ճանաչել զՆա և զզօրութեան յարութեան ներս: Նորաւ բնաբանով, և Ս. Գաորարքան ետք, ամպշտանի ներքե, Կենաց փայլուն հաւանաշարը մատուցել ի մեկնին, Նախագահեց Մայր Տահարին մէջ կատարուած երազարծ մեծանշանք թափօրին՝ որուն աւարտին երգուեցաւ ճանաչականը՝ աւետարարք բարի հանապարհ մաղթելու համար յատկապէս: Ապա, Վերիստոս յարեալ ի մեկնելու շարակաւոր երգելով, Միարանութիւն և ժողովուրդ բարձրացան Գաորիարքարան, ուր Սրբազան Գաորիարքը Վաղապետիչով իր օրնութիւնը տալէ ետք բաժնեց բարձրին մեկնական Ս. Գաորարքի նշխար:

● Գշ. 11 Ապրիլ. — Գ. or Ս. Զատիկ: Ս. Գաորարքը մատուցուեցաւ Ս. Գերեզման Մայր Տահարի Ս. Գիլագորի մարտն մէջ: Ժամարարն էր Նայր. Տ. Կիրեղ վրդ. Գարիկեան: Ս. Գաորարքէն ետք կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն՝ խնդրամատուց աւետարարաց նշնեցեալներու հոգիներուն համար:

● Եր. 16 Ապրիլ. — Գիլագորի Ս. Յովհաննէս Կարապետ: Ս. Գաորարքը մատուցուեցաւ Մայր Տահարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Նայր. Տ. Վրթման վրդ. Գալապեան:

● Կիր. 16 Ապրիլ. — Նոր Կիրակի (Տիւրքաւիկ քիւրաւոր նահանգաւոր մերաց): Նանդիտապետ Ս. Գաորարքը մատուցուեցաւ Մայր Տահարի Աւագ Սեղանին վրայ: Գաորարքան քարոզեց Նայր. Տ. Եան վրդ. Անէմեան, ընթացան ունենալով Անտառած և որ խնդրէ զվրէժ իմ, և խօսելով մեծ երեւոյն մեր մէջ միմեան զուգորուն շուրջ բարոյական դասեր հանեց անիչ նոր սերունդին: Ս. Գաորարքէն ետք Ամեն. Ս. Գաորիարք Նայրը Նախագահեց Նախ Մայր Տահարին մէջ՝ հայ նախադաս ինչիւններուն համար, և ապա Գաորիարքի գաւթի՝ Երանշանուր Տ. Կիրեղ Գաորիարքի հոգեւոյն համար կատարուած հոգեհանգստեան աւարտութիւններուն: Ապա, Գերբ. Տ. Սուրէն

Արքեպս. զլիաւորութեամբ, թափօր մեկնեցաւ ինչ կրատան և Զամ-Թաղի գերեզմանալայերը, առդ և և կատարելու համար նոյն արարողութիւնը:

● Գշ. 19 Ապրիլ. — Աւետարան հանդիսաւոր նախադասակը պաշտօնեցաւ Մարտի Ծառերին մէջ, Լանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Նորայր եպս.:

● Եշ. 20 Ապրիլ. — Աւետմ Ս. Աստուածածնի Աւաւտուն, Գերշ. Տ. Նորայր եպս. Պաշտօնաւոր զլիաւորութեամբ, Միաբան Լայերի-Դինքնաշար-ժերով մեկնեցան Գեթեմանի ձորը ու շէրաշար-փառաւով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ ճանաւր՝ ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ՝ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը մատուց և աւուր պատշաճի քարոզ մը խօսեցաւ Գերշ. Լանդիսապետ Սրբազանը:

● Եր. 22 Ապրիլ. — Ս. Աթոռոյս Լուսարարաւու Գերշ. Տ. Լայրիկ եպս. հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուց Ս. Լինդապետանց եկեղեցւոյ մէջ և քահանայ ձեռնադրեց Բարշ. Սահպար Սրկի-խաչատուրեանը, զայն վերադարձիւով Ս. Սեդրաք Բանանայ: Քահանայական կոչման արարողութիւնը կատարուած էր նախօրը երեկոյ, նոյն եկեղեցւոյ մէջ, Նորեմբան եղբայրն էր Ս. Ուխտի Միաբան Լոգշ. Տ. Արշակ Արղ. Խաչատուրեանի, եկած է Ս. Աթոռ տարի մը առաջ և 26 Յունիս 1960ին ձեռնադրուած Սարգիսապ՝ Գերշ. Տ. Լայրիկ Սրբազանէն, Ամուսնացած է և հայր՝ երկու զաւակներու:

— Կէսօրէ վերջ, Լուսարարաւու Գերշ. Տ. Լայրիկ եպս. Աւրանեանի զլիաւորութեամբ, Միաբանութիւնը շէրաշարաւով մուտք գործեց Ս. Յարութեան ճանաւր, ուր պատուանցան երեկոյան ժամերգութիւնն ու նախատեսակը մեր վերնամասերն մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբառեցեաց այցելութեան հանդիսաւոր թափօր ճանաւրն ներս, զլիաւորութեամբ Լոգշ. Տ. Կիրեղ Վրդ. Գարեգեանի:

● Կիր. 23 Ապրիլ. — Աւսարհամասուն (Կանաչ Կիրակի): Դիւերային և առաւելած ժամերգութիւնները պատուեցան Ս. Յարութեան, մեր վերնամասերն մէջ: Ապա, Լուսարարաւու Գերշ. Տ. Լայրիկ եպս. Աւրանեան մատուց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ, քարոզեց օրուան տեմին լուր՝ ընտրան ունենալով ի վերայ այդ վիճի շինեցից զեկեղեցի իմ (Մատթ. ԺՁ. 18), և Ս. Պատարագէն ետք նախագահեց Ս. Գերեզմանի ատենին մէջ կատարուած Վնդատանքին: Քարոզը և Ս. Պատարագէն մաս մը, մէկ ժամ տեղադրութեամբ, ձայնադուստրիկ Յարութեանի աւստիոյանէն:

● Կիր. 30 Ապրիլ. — Կարմիր Սրբակի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան, մեր վերնամասերն մէջ, փառարան էր Լոգշ. Տ. Կիրեղ Վրդ. Գարեգեանի:

Պ Ա Ե Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Ք

● Գշ. 4 Ապրիլ. — Ըստ Նոր Տօմարի Ս. Զատիկ տեմին առթիւ, Կէսօրէ առաջ, Միաբանութեանը, զլիաւորութեամբ Աւետ. Ս. Պատարագ Լոգշ. Նորաւորութեան զնաց Լատինաց Ս. Պատարագին և Ֆրանչիսկանց Գերշ. Կիրթաթին: Ապա, Ս. Պատարագը, ընկերակցութեամբ Լուսարարաւու Գերշ. Տ. Լայրիկ եպս. Ս. Ապա թարգման Լոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. և Տիար Կարպիս Լինդեանի, այցելեց Պապական Նուիրակին, Անկիլեան Արքեպս. ին և Արար-Անկիլեան եպս. ին: Իսկ Լոգշ. Տ. Կիրեղ Վրդ., ընկերակցութեամբ մի քանի Միաբան Լայրիկ, այցելութեան զնաց Յոյն-Կաթոլիկներու Մեծաւորին, Մարտիթեմու Սպա. ին և Լուսարարականներու Երէցին:

● Բշ. 10 Ապրիլ. — Մեր Ս. Զատիկ տեմին առթիւ, Կէսօրէ առաջ, Պատարագարանի ներհաւորութեան եկան Քաղաքիս Վեմ. Կառավարիչը, Ընդ. Ստիկանապետը և Քաղաքապետը:

● Գշ. 11 Ապրիլ. — Նոյն առթիւ, Կէսօրէ առաջ, Պատարագարանի ներհաւորութեան եկան Լատինաց Ս. Պատարագը, Ֆրանչիսկանց Գերշ. Կիրթաթը, Անկիլեան Գերշ. Արքեպս. Ինկիլեան և այլ յարանաւորութեանց հոգիք պետերը, Անկիլեան Ընդ. Լիպտաթը և պետական, զինուորական և քաղաքական բարձրաստիճան անձնավորութիւններ, իսկ Պապական Նուիրակը այցելութեան եկաւ յաւրջ օրը:

— Նոյն առթիւ Լուսարարաւու Գերշ. Տ. Լայրիկ եպս., ընկերակցութեամբ Լոգշ. Լայրեւրու, Նորաւորութեան զնաց Լիպտաթը, Ներշ. եպս. և Ասորաց Լոգշ. եպս. ական փոխանորդին:

● Կիր. 16 Ապրիլ. — Գէթեմէի Գերմանական Տաղիթա Բաւիլի զիւրթօթիկ վարժարանի հիմնադրութեան 110րդ տարեդարձի և Նոր վարժարանի մը բացման հանդիսականց Պատարագարանի կողմէ ներկայ եղաւ Տիար Կարպիս Լինդեան:

● Բշ. 17 Ապրիլ. — Ս. Ուխտի երկուստարգ Միաբաններէն Լոգշ. Տ. Օհան Վրդ. Գաղաթեան, որ Նշանակուած էր Լոգշ. Ընդ. Գաւեռ Սյրէսի, մեկնեցաւ իր Նոր պաշտօնատեղին:

● Գշ. 25 Ապրիլ. — Անկիլեաններու Անթ. ձորն եկեղեցւոյ մէջ, Անկիլեան Արքեպս. Գերշ. Տ. Մաք Ռիւնի կողմէ, Իրանի Անկիլեան եկեղեցւոյ ճամբար կատարուած եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան ներկայ գտանուեցան Լուսարարաւու Գերշ. Տ. Լայրիկ եպս., Ապա թարգման Լոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. և Տիար Կարպիս Լինդեան:

● Գշ. 26 Ապրիլ. — Անդրեանց Լիպտաթուարանի մէջ, Նոր Լիպտաթ Տիար Ընտարտ Լէնալըրնի ժամանումին առթիւ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղաւ Տիար Կ. Լինդեան:

Ս. ԶԱՅԿԻ ՈՒԵՑԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՅԱՐՍԿԱՆ ՆՐԳԱՀԱՆԳԻՍ
Ս. ՔԱՐԳՄԱՆԶԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ինչպես աւրիշ տարիներ, այս տարի էս, Ս. Զատիկի հրաշափառ տօնը Ս. Քաղաք հրախիտած էր բազմահազար քրիստոնեայ ուխտաւորներ, աշխարհի շրու ծագերէն: Անոնց մէջ աննշան չէր թիւը հայոց, եկած մեծ մասամբ Լիբանանէն, Սուրիայէն և Իրաքէն, որոնք խումբ առ խումբ երաւոյակէ՛մ ժամանեցին Սաղկազարդի նախընթաց եօթնեակին և մօտ երկու շաբաթներ Սրբավայրերու կրօնաբայր միմեջութիւն մէջ շրջելէ, իրենց ուխտը կատարելէ և Առաջ Եօթնեակի ու Ս. Զատիկի հոգեղարար իննգիստութեանց ներկայ ըլլալէ ետք, հոգեպէս կազդուրուած ու հաւատքով զօրացած վերադարձն իրենց տեղերը:

Այս առթիւ, Ս. Աթոռը նշանակած էր Հոգւ. Հայրերէ բաղկացած Ուխտաւորաց Ընդունելութեան Զանձնախումբ մը, որ իր կարելին բոլոր ուխտաւորները տեղաւորելու վանքէն ներս տրամադրելի սենեակներու՝ ընդ որս և Ս. Թարգմանչաց և Ժառանգաւորաց վարժարաններուն մէջ, և մանաւանդ զանոնք, մասնաւոր ժամանակացոյցի մը համաձայն, խմբովին առաջնորդելով Ս. Երկրիս կարօք Սրբավայրերը, հարկ եղած բացառութիւնները տալով իւրաքանչիւրի մօտին:

Վստահ ենք որ, կրօնական զգայուններու կողմէն, հայ ուխտաւորները իրենց հետ տարին նաև արգար հոգարարութիւն մը այն դիրքին համար՝ զոր կը վայելէ Հայց. Ս. Եկեղեցին քրիստոնէութեան միջազգային այս ստատիկն մէջ, իրեն Յոյն և Լատին մեծ Եկեղեցիներու հետ համահասար իրաւունքներ վայելող Եկեղեցի՝ Տիօրինական Ս. Տեղեաց մէջ:

22 Ապրիլ, Շաբաթ Իրիկոնէան ժամը 7ին, Ժառանգաւորաց վարժարանի՝ Հանդիսատարին մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկրորդական վարժարանի Տարեկան Երգահանգէսը, նախադասութեամբ Ս. Աթոռայս Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպ. և ի ներկայութեան Միաբանութեան անգամներուն և ժողովուրդի ստուար բազմութեան:

Հանգէսը բացուեցաւ Արքայական Մաղթերգով, որմէ ետք, շուրջ երկու ժամերու ընթացքին, վարժարանիս աւելի քան 60 երկսեռ աշակերտներէ բաղկացած երգչախումբը կատարեց խմբերգերի՝ եկեղեցական և ժողովրդային երաժշտութիւնէ, զենավարութեամբ վարժարանիս երաժշտութեան ուսուցիչ Գր. Սահակ Գալայան ետևի: Երգչախումբի անդամներէն ոմանք մեներգեցին: Կորուսիւն մըն էին այս տարի հայկական պարներ, որոնք մեծ հետաքրքրութիւն և խանդավառութիւն տեսողծեցին ներկաներուն մէջ և որոնցմէ երկուքը, հանդիսա՛ններու փափաքին վրայ՝ կրկնուեցան:

Հանգէտի աւարտին, խօսք առաւ Լուսարարապետ Սրբազանը, որ իր զեաւատանքի շնորհարարայայտութիւններէն ետք մաղթեց որ Հայ երգի հէրը զօրանայ վարժարանի աշակերտութեան մէջ, կարենալու համար յառաջիկային հրապարակ գալ յաշուագոյն ձեռնարկներով:

Հանգէսը փակուեցաւ գիշերուան ժամը 9ին, ճՏԵր, կիցած մաղթերգով և Սրբազան Հոր օրհնութեամբ:

ՄԱՍԻՈՅ ՏԵԿ Է՝

Մ Ա Շ Տ Ո Ց

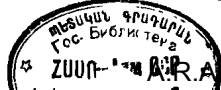
Կ Ա Մ

Ծ Ի Ս Ա Ր Ա Ն

Զ. ՅԱՐԳՐՈՒԹԻՒՆ

تصدرها - بطريق كبة الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - ياحب النياقة رئيس الاساقفة هايكازون أبراهاميان
مايو ١٩٦١
تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس
العدد ٥

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Archbishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Պէտքերն Երէցեան կը նուիրէ իր երկու գործերը. —

- a) MAIS EXOTIQUES - Turin, 1954, pp. 45.
- b) ROMA E UN GRANDE RE ARMENO Spoleto - 1938, pp. 7.
- STRANGER AMONG FRIENDS - Asdghig Avakian (donor). Beirut, 1960, pp. 200.
- THE WORLD BANK IN ASIA - Int. Bank For Reconstr. & Development, Washington.
- American Friends of the Middle East present the following books:—
- a) THE AMERICAN DIRECTORY FOR JORDAN - pp. 132.
- b) ANNUAL REPORT - (1956-1957).
- c) ANNUAL REPORT - (1959-1960).
- d) STORY OF A PURPOSE.
- e) STORY OF A PURPOSE - (Jordan Version).
- f) DECISIVE YEARS IN PALESTINE (1918-1948) - Erich W. Bethmann.
- g) LIVING IN THE UNITED STATES - A Guide for New Visitors.
- The Kossuth Foundation, Inc. New York, presents four books.
- THAT CERTAIN SOMETHING - Arlene Francis (donor). New York, 1960, pp. 159.
- STOWAWAY TO HEAVEN - Nazareth Barsumian (presented by the author). Published by the Arm. Information Bureau, Barrington, U. S. A., 1960, pp. 264.
- SOLILOQUY IN THE DUSK - Kersam G. Adjemian (presented by the author). Portland, House of Falmouth, Inc., 1960, pp. 38.
- TOWARDS THE CORRESPONDENCE BETWEEN CHEMICAL DYNAMICS AND THE GENERAL COSMOLOGICAL PROBLEM - M. Ensamian (donor). Seattle, 1961.
- CALENDAR OF EASTER RELIGIOUS CEREMONIES - March 25-April 9, 1961 (Arabic and English). Jerusalem, The Modern Press.
- PROBLEMS OF S. INT. POLICY - Munich, 1960, pp. 140.
- THE ORTHODOX INVALIDS' HOME CHARITABLE SOCIETY AND ST. MARY'S MATERNITY HOSPITAL AND CRIPPLED CHILDREN'S HOME - Activities, Income and Expenditure for the year 1960. Jerusalem, The Commercial Press, pp. 5 and 25 (English and Arabic).
- PORTRAITS OF GREATNESS - Yousuf Karsh (presented by the author). Netherlands, University of Toronto Press, 1960, pp. 207.
- RUGS OF ARMENIA (Their History & Art) - H. M. Raphaelian (presented by the author). New York, 1960, pp. 87.
- ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH CALENDAR (1961) - Rev. Fr. Arten Ashjian (presented by the author). Watertown, Mass., 1960, pp. 64.
- L'EDUCATION DES FUTURS PARENTS D'ABORD - B. Kevorkian (présenté par l'auteur). Paris, 1960, pp. 13.
- PEINTRES ET SCULPTEURS ARMÉNIENS - Onnig Avedissian. Publie par les «Amis de la Culture Arménienne», Le Caire, 1959, pp. 422. Présenté par la Fondation Clouste Gulbenkian.
- C. E. Peters Corporationը (Նիւ Եորք) կը նուիրէ Ալան Յովհաննէսի Դասական Երաժշտութեան 21 հրատարակուած գործերը:
- Յուսումնասեան 50ամեակի Ճառալսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ 1910-1960 - (Հայերէն և Անգլիերէն), 1960, էջ 218.
- Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդարանէն ստացանք 7 Անգլիերէն զբոսըկներ:
- Յր. Ֆէյաիյէն ստացանք 2 Յրանսերէն և 1 Իտալիերէն պրօշիւրներ:
- Կապոյց Օրեակ - Հ. Մ. Համարձագման (Նուիրատու): Փարիզ, 1961, էջ 56.

Դամասկանայ Ամենուն Տաճարի (1958, Ա. Տարի) — Լուսինյան Երկրաչափ (Նուիրատու),
Թէկրանէն՝ Մ. Ղարաբեկյան կը նուիրէ. — [Դամասկոս, էջ 201,

ա) Խոսք Ժողովուրդին — Արտակ Եպս. Մանուկեան, Թէկրան, 1961, էջ 36:

բ) Ողջոյն Քեզ Միլամո — Գէորգ Դարֆի, Թէկրան, 1960, էջ 67:

Ենթ ինչ Գիրք Գրականութեան Թիւ 12 — Թէկրան, 1960, էջ 200: Նուէր Աշտու Աւանդէն,
Աստուածաբանական ձեռնարկներ (Թէ. Տարի, 1961) — Անթրիպոս, Նուէր Կիւ
լիկիոյ Կաթողիկոսութեան Տպարանէն:

ՎՄՂար Տպարանէն (Պէյրուս) ստացանք. —

ա) Հայ Նոյ — Հայկ. Ժող. Երգարան, Պէյրուս, 1960, էջ 144:

բ) Թուրք Մը Զեա Դուն — Մեհրուժան, Պէյրուս, 1960, էջ 62:

գ) Սայեթ Նովա (Կենդանական) — Հրայր Մուրադեան, Պէյրուս, 1960, էջ 75:

Պատմագիր Աստուածաբանական Գաղափար — Արտաշէս Պրաչեան և Վարդան
Երկրէն, Նուէր Թանձախոսութէն, Փարիզ, 1960, էջ 751:

Հայ Մամուլի Ցուցանակներ (1794-1961) — Արտաշէս Տէր Սալաւորեան (Նուիրատու),
Պէյրուս, 1961, էջ 20:

Յուսէր ու Խոսէր — Գէորգ Կ. Գանարեան (Նուիրատու), Պէյրուս, 1960, էջ 317:

Նայիրեան Խմբերդներ — Համարաձուլ Պէրպէրեան (Նուիրատու), Գահիրէ, 1958, էջ 55:

Ուսայ Կարօ եւ Օրք Գարուր — Աւ. Իսահակեան, Նուէր Ենայիրի շրատարակականէն,
Թէկրան, 1959, էջ 211:

Յուսարեան (Գահիրէ) ստացանք. — [1959, էջ 55:

ա) Էջեր Հայաստանի Անկախութեան Պատմութիւնից — Բժ. Ա. Բարսեան, Գահիրէ,
բ) Հայկական Ժողովրդական Լեհիւններ — Ա. Նազիրեան, Գահիրէ, 1959, էջ 121:

գ) Կառնական Կանոնագիր Հայ Օրոնոստա Համայնքին — Գահիրէ, 1955, էջ 16:

դ) Քննական Ուսումնասիրութիւն եւ Ընթացք Բնիկ Հայ Տաղաշափութեան — Յովհ.
Արք. Նազիրեան, Գահիրէ, 1959, էջ 194:

ե) Այնթուր եւ Ուրի Բանաստեղծութիւններ — Համաստեղ, Գահիրէ, 1960, էջ 220:
Համաստեղ (Մանագրութիւն) — Գրիգոր Շահինեան (Նուիր.), Պէյրուս, 1961, էջ 189:

Կանոն Կուսի Պատկի Հայց. Եկեղեցւոյ — Ջանազարեալ ի Վարդան Սարգսեանէ, Հրատ.

Թորոս Վրք. Մանուկեան (Նուիր.): Յիւլաէլֆիա, 1960, էջ 63: Հայերէն և Անգլերէն:
Ասիա (Դարձեալ) Սալարեան, Բարձրագոյն Դարձեալ (Նուիրատու) — Յ. Մովսիսեան
(Նուիրատու), Աթէնք, 1935, էջ 120:

Պայմանագրեր, Պայմանագրեր Դուր Գաղափար — Եգ. Պայմանեան (Նուիր.), Գահիրէ, 1958,
Երկերի Ժողովածու — Ստեփան Զորեան, Պէյրուս, 1948, էջ 136: [էջ 19:

Յեղափոխական Ալլոմ (Գ. Շարք, Թիւ 5) — Վահէ Արծրունի, Հրատ. և Նուէր Աւոյի:
Արամ Երեմեանէ (Թէկրան) ստացանք. — [Հալէպ, 1961, էջ 129-160:

ա) Իսահակեանի Հեռ Վեցեթիկում — Թէկրան, 1946, էջ 31:

բ) Աւ. Իսահակեանի Պոքիայի Հիմնական Գծերը — Թէկրան, 1952, էջ 63:

գ) Վանո Խոզաբեկեան — Թէկրան, 1949, էջ 30:

Հայկական Վերածնունդեան Հարցի Ուսումնասիրութիւնը Խորհրդային Հայաստանում —
Լ. Մկրտչեան (Նուիրատու): Միւնիխ, 1957, էջ 52: [էջ 230:

Յուսէր Թուրքայի Անցալէն — Յարութեան (Նուիրատու), Պէյրուս, 1960,

Ստուգական — Տ. Զիթունի, Նուէր Տկ. Ատրիշէ Զիթունիէ, Պէյրուս, 1960, էջ 111:

Անգարա ձեռնարկ — Վահրամ Բարունեան (Նուիրատու): Իսթանպուլ, 1960, էջ 94:

Ազգայնացում (Գ. Հատոր, Մասն Ա.) — Մ. Արք. Օրմանեան, Նուէր Զ. Բ. Ը. Մ. էն.
Դուրթ Ե. Էլիսիկեան կը նուիրէ. — [Պէյրուս:

ա) Լիւա Կամ Մաղկականաւորութիւն (Թատր. 3 Արար, Բ. Տպագրութ.) — Դուրթ Ե. Է-
լիսիկեան, Պէյրուս, 1958, էջ 64:

բ) Հիմնարկ (Թատր. 1 Արար) — Դուրթ, Պէյրուս, 1950, էջ 19:

Աւստրալիայի Միացեալ Օրհներ — Թորոս. Գր. Էլլիպիսեան (Նուիր.), Հալէպ, 1961, էջ 99:
Ժողովրդական Տաճարի (26րդ Տարի, 1961) — Կազմից Սահակ Միսիսարեան (Նուիրատու):
Իսթանպուլ, 1961, էջ 52: